



MED KUNNSKAP SKAL LANDET BYGGES VIDERE

FORSLAG TIL STRATEGI FOR HØYERE UTDANNING OG FORSKNING
OG INNSPILL TIL ARBEIDERPARTIETS PROGRAMKOMITÉ.

Forslag til strategi for høyere utdanning og forskning og innspill til Arbeiderpartiets programkomite

«Med kunnskap skal landet bygges videre»

Innstilling fra Arbeiderpartiets utvalg for høyere utdanning og forskning.
November 2016.

Innhold

MANDAT:	3	Digitale lærings- og vurderingsformer	21
1. Kunnskap i et moderne samfunn	4	Merittering av god undervisning.....	21
Landets kunnskapsproduksjon	5	Internasjonalisering i høyere utdanning	22
Våre utfordringer – hva skal vi løse?	6	6. Forskningspolitikk ²⁵	
2. Sosialdemokratiske prinsipper	7	Klyngesatsinger.....	24
a) Lik rett til utdanning.....	7	Fremragende miljøer og prioriteringer	25
Akademisk frihet og faglig autonomi.....	7	Flere varige toppforskningsmiljøer.....	26
Åpen tilgang til offentlig finansiert forskning.....	7	Instituttsektoren.....	27
3. Læring for alle, hele livet	9	Institusjonelle toppforskningsinitiativer	28
Læring hele livet.....	9	Kunnskapsgrunnlag for utvikling i kommunesektoren.....	28
Riktig kompetanse til riktig tid.....	9	Sektorprinsippet	30
En ny modell for kompetanse gjennom livet ¹	11	7. Relevans og arbeidslivskontakt	31
Økonomiske og sosiale rammevilkår – studentøkonomi.....	12	Behov for bedre arbeidslivskontakt.....	31
Utdanning og integrering	14	Praksis i utdanning	32
4. En mangfoldig universitets- og høyskolesektor	15	Praksis i disiplinfagene.....	33
En universitets- og høyskolepolitikk i endring	15	Praksis i profesjonsfagene.....	33
Universitet og høyskoler i fremtiden.....	16	8. Mangfold og likestilling i utdanning	35
Investeringer i bygg og infrastruktur	17	En aktiv mangfolds- og likestillingspolitikk.....	35
Arkiv- og museumssektoren.....	18	På verdensstoppen i likestilling.....	35
5. Utdanningskvalitet – et viktig samfunnsoppdrag	19	Tiltak for et mer mangfoldig og likestilt akademia.....	36
Opptak, rekruttering og veiledning.....	19	b) Karriere- og personalpolitikk.....	37
FoU-baserte utdanninger	20	Rammevilkår for vitenskapelig arbeid.....	37
		Midlertidighet i akademia.....	37
		Personalpolitikk i akademia	38
		Mobilitet og internasjonalisering	38
		Karriereveier i akademia	39

Om utvalget:

Utvalget om høyere utdanning og forskning ble nedsatt etter mandat fra Arbeiderpartiets sentralstyre 25.01.15, og arbeidet er et innspill til ny politikk og programarbeidet mot 2017.

Medlemmer:

Marianne Aasen (leder)
Kari Melby
Lotte Grepp Knutsen
Kyrre Lekve
Renee Rasmussen

Randi Øverland
Even Aas
Arne Flåøyen
Ragnhild Kaski
Jørgen Amdam
Kari Kjenndalen

Sverre Narvesen
Rasmus Haugen Sandvik

Sekretær:

Anders Kvernmo Langse



MANDAT:

Generelt:

Utvalget skal utarbeide forslag til en ny strategi for høyere utdanning og forskning.

Arbeidet skal ta utgangspunkt i fremtidens behov for kandidater og hva slags kompetanse som kreves i en tid preget av digitalisering, globalisering og større krav til omstillingsevne og utvikling i både offentlig og privat sektor.

Utvalget skal vurdere og komme med forslag til tiltak for å bedre studiekvaliteten i høyere utdanning, sikre relevans i utdanningen og legge til rette for en forutsigbar og oversiktlig organisering av universitets- og høyskolesektoren. Utvalget skal også gi innspill til en best mulig forskningspolitikk som svarer til de utfordringene vi som samfunn står ovenfor nå og fremover.

Utvalgets arbeid går inn som en del av programarbeidet frem mot 2017, samt skal gi grunnlag for kommende budsjettprioriteringer.

Utvalget nedsettes av sentralstyret, og administreres i det daglige av kirke-, utdannings- og forskningsfraksjonen (KUF-fraksjonen) på Stortinget. Utvalget skal levere sin innstilling til fraksjonen innen 20.juni 2016.

Arbeidet koordineres med industriutvalget, spesielt når det gjelder næringsrettet forskning.

Utvalget skal:

Utvalget skal utarbeide forslag til en ny strategi for høyere utdanning og forskning, herunder:

- Drøfte og legge frem forslag som har til hensikt å bedre kvaliteten på høyere utdanning og øke gjennomføringen til studentene.
- Se på tiltak som skal bidra til at universiteter og høyskoler er relevante og svarer på fremtidens arbeidskraft og forskningsbehov.
- Drøfte heltids- og deltidsstudenter, samt arbeidslivets behov for etter- og videre-utdanning.
- Vurdere organisering og finansiering av universitets- og høyskolesektoren, inkludert struktur og dimensjonering av fremtidens institusjonslandskap.
- Utvikle tiltak for å fremme internasjonalisering av utdanning og Norges bidrag i det globale utdanningsfellesskapet.

1. Kunnskap i et moderne samfunn

Kunnskap er en forutsetning for en god utvikling i alle moderne samfunn, både nasjonalt og globalt. Utdanning er et virkemiddel for å sørge for aktiv demokratisk deltagelse, innsikt og forståelse for den enkelte, og et verktøy for sosial utjevning, inkludering og kunnskapsutvikling for samfunnet.

Kunnskap er vår viktigste nasjonale kapital, og grunnlaget for vår nasjonale velferd og verdiskaping. Det er med kunnskap vi på best mulig måte kan møte de store samfunnsutfordringene; kunnskap vil være sentralt for å videreutvikle velferdsstaten, og kunnskap vil være avgjørende for å skape bærekraftige arbeidsplasser. Kunnskapspolitikken er ikke lenger et avgrenset politikkområde.

En sterk kunnskapssektor legger grunnlaget for fremtidig velferd, vekst og verdiskaping. Kvaliteten på våre utdannings- og forskningsinstitusjoner er avgjørende for hvor godt vi vil lykkes i omstillingen med å utvikle og ta i bruk ny kunnskap, skape nye næringer og utvikle offentlig og privat sektor. Utvalget vil fremheve at kunnskap har verdifulle funksjoner både for samfunnet og den enkelte. For samfunnet gjennom å tilby kunnskap rett mot å løse de utfordringer vi som samfunn står overfor og bidra til samfunnsbygging. For den enkelte gjennom å åpne opp for nye måter å forstå og tolke verden omkring oss og bidra til personlig vekst og utvikling. Utvalget vil påpeke at kunnskap har en egenverdi som strekker seg ut over det instrumentelle og målbare.

Utdanning åpner opp for ny kunnskap, kompetanse og muligheter i arbeidsmarkedet. Utdanning handler om å oppleve møter med andre mennesker, nye miljøer og perspektiver. Utdanning legger til rette for kunnskapsspredning og for utvikling og bosetting i hele landet. En godt utdannet befolkning er en forutsetning for vårt velferdssamfunn med relativt små forskjeller, og for en nasjons muligheter for vekst og velferd. Lik rett til utdanning er et grunnleggende prinsipp utvalget vil verne om, og innebærer at alle mennesker skal ha mulighet til å utvikle seg og oppnå sine mål. Utvalget vil trekke frem utdanning som en sosial kraft som skaper muligheter for sosial mobilitet, og som har et betydelig potensial for frigjøring av både individer og samfunn.

Forskning, utvikling og innovasjon driver samfunnet fremover, og bidrar til nye måter å forstå og tolke verden vi lever i. Forskingen skal også gi grunnlag for en kunnskapsbasert politikk og utvikling for hele landet, og gi ny innsikt og erkjennelse som på sikt kan bidra til flere gjennombrudd innen sentrale områder for norsk samfunnsliv.

Forskning er også sentralt for innovasjonsarbeidet til mange bedrifter og virksomheter. Det å utvikle og ta i bruk ny kunnskap er avgjørende for vår evne til omstilling og for styrke norsk økonomi og verdiskaping i fremtiden. Våre naturgitte og skapte fortrinn må videreutvikles med fremtidsrettet infrastruktur og laboratorier. Hvordan bidra med kunnskaps- og teknologiutvikling for å løse verdens store utfordringer knyttet til mat, klima og energi, hvordan sikre konkurransekraft i industri og næringsliv og hvordan fortsatt bygge og trygge velferdsstaten er sentrale utfordringer.

80 prosent av nasjonalformuen er verdien av vår nåværende og fremtidige arbeidskraft – den menneskelige kapital. Vi lever av kunnskap; om å bruke naturressurser og om å leve gode, trygge og helsebringende liv i en velferdsstat. Selv om råvarene har tjent oss godt og fortsatt vil være en viktig forutsetning for vekst og velstand, er det kunnskapen om hvordan den kan tas i bruk som er avgjørende. Satsingen på forskning og høyere utdanning må ikke bli for snever, men få gode vilkår som kan bidra til at vi får det beste ut av hele befolkningens evner og talent.

Kunnskapsproduksjon foregår over hele verden, og er en av de viktigste drivkreftene for de raske samfunnsendringene som omgir oss. Norge er helt avhengig av å være en del av den internasjonale kunnskapsutviklingen. Norge har også et solidarisk ansvar for å bidra gjennom forskningsproduksjon, kunnskapsdeling og internasjonalisering av utdanning og forskning.

Utvalget tar til orde for en vedvarende og offensiv forsknings- og kunnskapsinnsats i årene fremover, i form av økonomiske ressurser, tilstrekkelig og tilrettelagt infrastruktur, klarere overordnede mål og forventninger fra myndighetene og større tillit til kunnskapsmiljøene våre innen forskning, utdanning, innovasjon og formidling. Utvalget har store ambisjoner for kunnskapsnasjonen Norge.



Foto: Øyvind Haug

Landets kunnskapsproduksjon

Kunnskapsproduksjonen i Norge skjer hovedsakelig i tre sektorer:

Næringslivet: er, sammen med resten av arbeidslivet, den største aktøren på forskning, utvikling og innovasjon (FoU/I). FoU/I-innsatsen er gjerne motivert ut fra å løse konkrete behov og kan ofte være kortsiktig, men de store bedriftene kan også ha et langsiktig engasjement for å bygge og utvikle ny kunnskap. FoU/I-innsatsen i arbeids- og næringslivet er viktig for verdiskaping og produktivitetsutvikling. Arbeids- og næringslivet er en viktig medspiller og alliansepartner i å møte de store samfunnsutfordringene og utvikle velferdstjenestene, og dette taler for et tettere samarbeid.

Mye læring og opplæring skjer i regi av arbeidslivet, og gjerne i samarbeid med andre aktører. Flate strukturer og høy grad av tillit i det norske arbeidslivet bidrar til effektiv deling av kunnskap og kompetanse. Koordinert lønnsdannelse og trygge ansettelsesforhold er

sentrale faktorer som kan bidra til kunnskap og kompetansebygging.

Universitets- og høyskolesektoren (UH-sektoren) og fagskolesektoren:

UH-sektoren i Norge er i hovedsak offentlig, og har hovedansvaret for forskningsbasert utdanning etter videregående skole («post-sekundær utdanning»). UH-sektoren har en spesielt viktig rolle som kunnskapsformidler gjennom utdanning og kurs, produksjon av kunnskapsmaterieell og bidrag til samfunnsdebatten.

UH-sektoren utfører det meste av den grunnleggende forskningen i Norge, og er vår viktigste kilde til kunnskapsberedskap – det å være forberedt på det ukjente. UH-sektoren har en sentral FoU-virksomhet rettet mot å sikre et solid faglig, forskningsbasert grunnlag for utdanning til og utvikling av mange profesjoner. Slik bidrar sektoren til utviklingen av velferdsstaten og til å løse våre store samfunnsutfordringer. UH-sektoren har også en økende innovasjons-



aktivitet, som først og fremst bygger på anvendelse av egen forskning, samt ulike typer samarbeid og prosjekter.

Fagskolene tilbyr korte, yrkesrettede utdanninger etter videregående nivå til rundt fem prosent av studentene. Fagskolene er regulert etter fagskoleloven, og har ikke forskning som en primæraktivitet. Fagskolene skal tilby yrkesrettet utdanning som gir kompetanse som ganske direkte kan tas i bruk i arbeidslivet. Utdanningene står nært til arbeidslivsbehovene, og bygger på det formelle trepartssamarbeidet innen norsk fag- og yrkesopplæring. Utvalget fremhever rollen fagskolene har i å bidra til å heve statusen for yrkesfaglig utdanning gjennom å være en synlig del av den livslange og vide yrkesfaglige læringsveien. Siden Arbeiderpartiet også utvikler ny politikk for fagskolene frem mot 2017, går ikke denne strategien spesifikt inn på fagskolesektoren.

Instituttsektoren: Norge har en stor instituttsektor. Forskningsinstituttene er skreddersydd for å drive anvendt forskning som møter samfunnets behov, basert på grunnleggende forskning og i nært samspill med næringsliv og offentlig virksomhet som tar i bruk den nye kunnskapen. Disse instituttene er i all hovedsak private, ideelle aktører som driver anvendt forskning for og i samarbeid med brukere av forskningen i et oppdragsmarked. Forskningsinstituttene er bindeledd mellom bedrifter, offentlige virksomheter og nasjonal og internasjonal forskning. De samarbeider ofte tett med universiteter og høyskoler, for eksempel i forskningsprosjekter og ved deling av stillinger og doktorgradskandidater.

Våre utfordringer – hva skal vi løse?

Flere nasjonale og globale utfordringer påvirker utdanning, forskning og innovasjon i årene fremover. Utvalget mener vi har særlige utfordringer knyttet til hvordan vi som samfunn skal:

- Sikre arbeid til alle over hele landet
- Møte globaliseringen og større flyt av mennesker og kunnskap på tvers av landegrensene
- Skape god kvalitet i utdanningen, få ned frafallet og bedre studiegjennomføringen
- Sikre godt kunnskapsgrunnlag om de store samfunnsutfordringene
- Møte endringer knyttet til aldring, urbanisering og nye behov for velferdssamfunnet.
- Skape bedre arbeidslivsrelevans og -kontakt opp mot høyere utdanning
- Møte den digitale revolusjonen og utviklingen innen IKT
- Tilrettelegge for omstilling og kompetansepåfyll gjennom livet
- Styrke studenters levekår, studiefinansiering og velferd
- Håndtere mange ulike mål og forventninger til UH-institusjonene.

2. Sosialdemokratiske prinsipper

Utvalget mener at kunnskap skal komme alle til gode, og bidra til likhet, frihet og muligheter for alle. Tre prinsipper er helt sentrale for fremtidens universitets- og høyskolepolitikk:

Lik rett til utdanning

Lik rett til utdanning er en grunnpilar i det norske utdanningssystemet, og en forutsetning for et samfunn med like muligheter for alle. Med lik rett mener vi at alle som er faglig kvalifisert skal ha tilgang til utdanning, uansett bakgrunn¹. Prinsippet om lik rett til utdanning innebærer også at valg av og muligheter til å fullføre en utdanning skal være styrt av evner og ønsker – ikke utdanningsnivå, inntekter eller hvor i landet man bor. Da må vi stadig arbeide med å sikre en bedre representasjon av underrepresenterte grupper i utdanningssystemet.

Utvalget mener lik rett til utdanning må utvides og forstås enda bredere:

- Det handler om **tilgang**: Å studere i Norge skal være gratis, det vil si uten studieavgifter, og være økonomisk tilrettelagt for både heltids- og deltidsstudier. Utvalget mener at utdanning uten studieavgifter er et konkurransefortrinn for Norge som bidrar til å tiltrekke oss kloke hoder fra andre land. I tillegg er det et byråkratisk system. Utvalget mener gratisprinsippet i er et absolutt prinsipp som må forsvares.
- Det handler om **universelle tilbud**: Det må være universell tilgang for alle og studietilbud i alle landsdeler, både for de som kommer rett fra skolen, de som har blitt arbeidsløse og de som er i jobb. Utvalget mener kunnskapspolitikken for høyskoler og universitet skal ha som mål å sikre lik rett til utdanning, og at utdanningssystemet i større grad må tilpasses endrede forhold i arbeidslivet og økte krav til kompetanse-påfyll gjennom livet.
- Det handler om **tilpassing av innhold**: Undervisningsformene må sette studenten i sentrum og digitale hjelpemidler må tas i bruk i enda større grad for å bedre tilgang og kvalitet på utdanningene. Utvalget mener at det må stilles større krav til undervisningskvalitet og studieintensitet, i tråd med de

høye ambisjonene for sektoren for øvrig.

- Det handler om **kontinuitet**: Utvalget mener det er et overordnet mål at det ikke skal være blindveier i utdanningssystemet, og at forutsigbare ordninger må legges til rette for mobilitet også mellom ulike nivåer i utdanningssystemet. Det må utredes hvordan slike overganger kan skje, men nivået over må stå ansvarlig for å vurdere kompetanse eller realkompetanse som aktuell for innpass i eller opptak til de enkelte studieprogrammene i høyere utdanning.

Akademisk frihet og faglig autonomi

Universitets- og høyskolesektorens oppdrag er å bidra med kompetanse til samfunnet gjennom fremragende forskning, utdanning, formidling og innovasjon. All forskning skal holde høy etisk standard og vise tydelig samfunnsansvar. Meningsbryting og kunnskapsformidling er en forutsetning for å utvikle akademia og et demokratisk samfunn. Akademisk frihet er et grunnleggende prinsipp for vitenskapelig arbeid, og er av den grunn hjemlet i UH-loven.

Utvalget legger som grunnleggende prinsipp at forskning og utvikling skal være utført av uavhengige forskningsmiljøer og være basert på akademisk frihet og vitenskapelige kriterier. Noe annet kan utfordre den akademiske friheten og forskningens uavhengighet og pålitelighet. Utvalget vil poengtere at den akademiske friheten også gjelder forskningsinstitutter.

Åpen tilgang til offentlig finansiert forskning

Utvalget mener et grunnleggende prinsipp skal være at all forskning som er helt eller delvis offentlig finansiert, skal være åpent tilgjengelig (Open Access). Dette forsterkes i forskningsmeldingen «Lange linjer – Kunnskap gir muligheter», der det heter at «alle artikler som helt eller delvis er offentlig finansiert enten skal publiseres åpent tilgjengelig eller egenarkiveres så fremt utgiver tillater det».

Publisering i åpne kanaler er et viktig virkemiddel for at kunnskap skal være tilgjengelig for alle, både i og utenfor landets grenser. Deling av kunnskap er et av de viktigste bidragene Norge kan gi for å fremme global utvikling og redusere fattigdom.

¹ Kan omfatte faktorer som kulturell og geografisk bakgrunn, språk, livssyn, seksuell orientering, funksjonsnivå, kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn m.m.



Foto: Colourbox.com

Utvalget konstaterer at svært mye forskning i dag er vanskelig tilgjengelig, både for offentligheten og forskere i og utenfor Norge. En stor andel av norske forskningsmidler går til å kjøpe tilgang til forskning gjennom kostbare vitenskapelige tidsskift.

Forskningen, artikkelproduksjonen og fagfelle-vurderingen blir i stor grad gjort av forskere, noe som betyr at det offentlige betaler for det meste av publikasjonen. Så må det offentlige kjøpe tilgang. Forlagene gjør et viktig bidrag med formatering og spredning av forskningen, men bidrar ikke på noen direkte måte til innhold og faglig kvalitet i publikasjonene. Utvalget mener akademia har et spesielt ansvar for å legge til rette for og ta i bruk åpne publiseringsløsninger.

Utvalget mener at åpen publisering er og skal være et institusjonelt ansvar. Utvalget vil oppfordre institusjonene til å lage gode systemer for å finansiere åpen tilgang-publisering, slik at dette ikke skal bli en belastning for den enkelte forsker eller student. Utvalget mener det er viktig at institusjonene utvikler og føler opp egne strategier for åpen tilgang-publisering. Det bør i økende grad jobbes med nasjonale lisenser som setter krav til UH-institusjoner og finansieringen av egen forskning.

Utvalget mener at:

Alle høyere utdanningsinstitusjoner bør sikre gode finansieringsordninger for åpen tilgang-publisering, enten alene eller i samarbeid med andre institusjoner.

- Alle UH-institusjoner skal utvikle en egen åpen tilgang-policy som skal forankres i styrene.
- Kunnskapsdepartementet skal legge frem en nasjonal policy for åpen tilgang-publisering.
- Alle institusjoner skal ha velfungerende rutiner for åpen publisering av FoU-arbeid. Rutinene skal også omfatte tilgjengeliggjøring av studentenes masteroppgaver.
- Norge bør bidra i den internasjonale utviklingen av åpne publiseringsløsninger.

3. Læring for alle, hele livet

Læring hele livet

Læring skjer hele livet. Utviklingen går i en retning med mindre klare skiller mellom læring organisert gjennom utdanningsinstitusjoner og læring i arbeidslivet, og med mindre klare skiller mellom det vi kan kalle «førstegangsutdanning» og det vi vanligvis tenker på som «etter- og videreutdanning». Til forskjell fra tidligere vil få i dagens kunnskaps-samfunn være ferdig utlært eller utdannet for resten av sitt yrkesaktive liv. Etter- og videreutdanning blir stadig viktigere for samfunnet og for den enkelte.

Barnehage og grunnopplæringen har hovedansvaret for å legge kunnskapsgrunnet i befolkningen. En god grunnutdanning er helt sentral for mulighetene til å lykkes i utdanning og arbeidsliv. Parallelt med tiltakene i denne strategien er det behov for en ytterligere satsing på tidlig innsats og gode basisferdigheter for alle som fundament for videre læring og utvikling.

Videregående opplæring, fagskolene, studieforbundene og UH-sektoren har ansvaret for å utdanne folk, både til et arbeidsliv, men i økende grad også underveis i et arbeidsliv. Utviklingen av kunnskap mens folk er i arbeid skjer både i regi av utdanningsinstitusjoner, men også direkte gjennom jobbutførelse, samarbeid og opplæring på arbeidsplassene, og med bidrag fra private og offentlige organisasjoner. Det er et stort konkurransefortrinn for Norge at norske arbeidstakere i stor grad utvikler sin kompetanse mens de er i arbeid, og dette vil med all sannsynlighet bare bli enda viktigere.

Yrkesopplæringen og fagskolene skal bidra til å dekke individets og samfunnets behov for yrkesfaglig kompetanse i tett samarbeid med arbeidslivet. Utdanningene bygger på det formelle trepartssamarbeidet innen norsk fag- og yrkesopplæring. Den konkrete kompetansen fagskolene bidrar med er særlig viktig for konkurranseutsatt industri og næringsliv.

Universiteter og høyskoler er i dag blant samfunnets viktigste institusjoner; fordi samfunnet er blitt mer spesialisert, behovet for lengre utdanning øker og kunnskapsutviklingen går fort – spesielt kunnskapsdelingen og den teknologiske utviklingen. Hovedoppgaven til universiteter og

høyskoler er fortsatt å utdanne arbeidsstokken og drive forskning, men UH-institusjonene har også over tid fått en sterkere rolle i nasjonal og regional utvikling og et større ansvar for å fremstille kunnskap og viten til samfunnet rundt seg gjennom utvikling, formidling og innovasjon.

Utdanning og kompetansepåfyll som forutsetning for videre vekst og sysselsetting er blitt sterkere i lys av flere utviklingstrekk:

- Lav oljepris har i Norge ført til langt lavere aktivitetsnivå innen olje- og gasssektoren. Klimautfordringene gjør fremtidsutsiktene enda mer krevende og setter næringen på nye prøver. Løsningen ligger i ny næringsstruktur med flere kompetansearbeidsplasser over hele landet. Skal vi lykkes, er forskning, innovasjon og utvikling avgjørende.
- Det skjer banebrytende endringer i arbeidslivet drevet frem av den digitale utviklingen. Flere eldre i arbeidslivet øker behovet for at arbeidsstyrken utvikler ny kompetanse.
- Høy innvandring av personer med kort eller manglende utdanning øker behovet for voksenopplæring. Flere med utdanning og kompetanse *fra utlandet*, krever økt kapasitet for *kompetanse* vurderinger og større fleksibilitet i utdanningssystemet.
- De demografiske endringene er store, og vi vil oppleve en dobling av antall mennesker over 80 år. Det er behov for mer innovasjon og forskning på dette feltet. Bedre muligheter for kompetanseutvikling og etter- og videreutdanning blir viktig for å sikre nok og riktig kompetanse til en voksende helse- og omsorgssektor.

Riktig kompetanse til riktig tid

Arbeidsledigheten har vært lavere i Norge enn i andre land, men likevel står for mange utenfor arbeidslivet. Ledigheten er størst blant de unge. En viktig grunn er økende krav til kompetanse generelt og til å fornye den kompetansen man allerede har. Stadig flere arbeider i bransjer eller sektorer som er under kraftig omstilling og endring. For mange vil videre- eller etterutdanning

være avgjørende for hvor lenge de kan fortsette i yrkeslivet. Flere må belage seg på å skifte yrke i løpet av karrieren, og stadig flere vil trenge utdanningspåfyll. Utdanning hører derfor ikke til bare i én fase i livet, men pågår gjennom hele yrkeslivet – såkalt livslang læring.

Dette kan oppsummeres ved:

- Økende behov for kontinuerlig endring og omstilling i arbeidslivet.
- Flere opplever et behov for å endre karriere.
- Motivasjonen for å ta utdanning øker hos mange senere i livet.

Klarer vi å gi befolkningen riktig kompetanse, vil vi også lettere lykkes med å sikre alle arbeid. Det er stadig viktigere å ha god grunnkompetanse, vist ved fagbrev eller studiekompetanse. Mange vil også ha behov for fullført fagskoleutdanning eller

grad fra en høyskole eller et universitet. Tilbudene innen etter- og videreutdanning varierer mellom fag og yrker med hvordan de er organisert og finansiert. Det er også de med lengst utdanning fra før av som gjerne tar etter- og videreutdanning.

Mange starter rett i høyere utdanning etter fullført videregående opplæring, men det er stadig flere i høyere aldersgrupper i akademia, og flere vil det trolig bli i årene fremover. Dette gjelder både de som vender tilbake til UH-sektoren for å få mer utdanning eller kompetansepåfyll, og de som har vært i arbeidslivet noen år før de starter på en høyere utdanning. Mange av de eldre studentene har også andre forpliktelser (f.eks. familie og hjem), andre motivasjoner (f.eks. behov for økt kompetanse i eksisterende jobb) eller andre ønsker for utdanningens form enn tidligere (f.eks. deltid og/eller undervisning på kveldstid eller med fleksible tidspunkt).

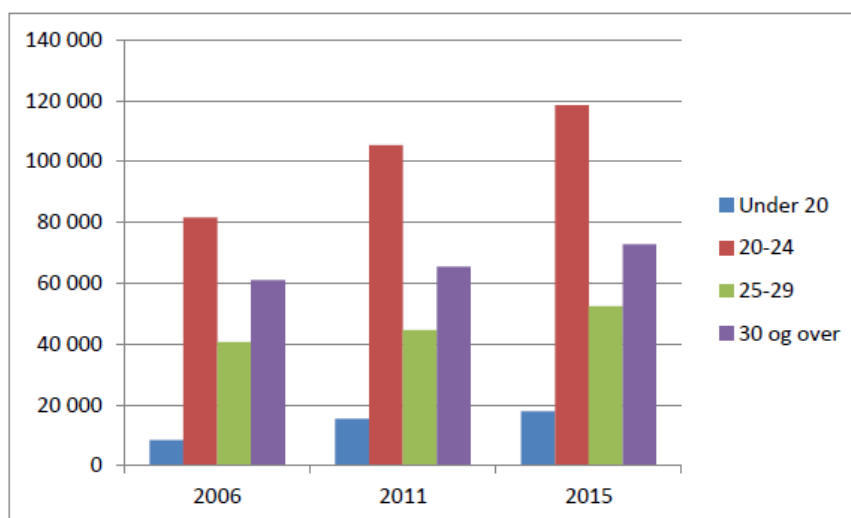
Om studenten

Det har vært betydelig vekst i antall studenter de siste ti årene, innenfor alle alderskategorier. Det er likevel fremdeles flest studenter i aldersgruppen 20-24 år, som utgjorde ca. 45 prosent i 2015. I 2006 var andelen 43 prosent, så bildet er stabilt.

Den sterkeste relative veksten finner vi blant de yngste studentene, der antallet er

mer enn fordoblet i samme periode. Det skyldes i noen grad større ungdomskull, men en viktigere faktor er at en høyere andel av alle 19-åringer går direkte over i høyere utdanning. Trenden med relativt færre studenter i gruppen 30 år og eldre fortsetter også, denne andelen studenter har gått ned fra 32 prosent i 2006 til 28 prosent i 2015.

Figur 2.8 Aldersfordeling blant studentene i 2006, 2011 og 2015. Antall



Kilde: NSD

Tid brukt på studier og deltidsarbeid

Norske bachelorstudenter bruker i gjennomsnitt 32 timer på studiene og 11 timer på lønnet arbeid ukentlig. En internasjonal sammenligning viser at svenske og danske studenter studerer noe mer, henholdsvis 35 og 34 timer, og jobber noe mindre, 7 og 8 timer i uken. Halvparten av norske bachelor- og masterstudenter jobber ved siden av studiene, ifølge Eurostudent V. Samtidig studerer mange ved siden av omsorgsforpliktelser eller annet arbeid på fast basis, noe som vises ved at om lag halvparten av bachelor- og masterstudenter er reelle heltidsstudenter. Tilstandsrapport for høyere utdanning 2016 viser at i 2015 var 136.000 studenter i alderen 19 til 25 år, 125.000 var 25 år og eldre.

Befolkningens utdanningsnivå

Det er i overkant av 260 000 studenter i høyere utdanning i dag. Hvert år starter om lag 50 000 nye studenter i høyere utdanning, og nærmere 35 000 kandidater går ut i arbeidslivet. Blant nesten 170 000 studenter på bachelornivå i 2014, gikk 29 000 (ca. 17 %) videre på en mastergrad. Blant de 29 000 studentene på masternivå, er det rundt 5 % som fortsetter på doktorgradsutdanning eller går inn i en forskerkarriere uten doktorgrad. Selv om Norge har en befolkning med høyt ferdighets- og utdanningsnivå, ligger vi under OECD-snittet i andel med utdanning på mastergradsnivå (16 %). Til sammenligning ligger Danmark og Sverige på 19 %, i følge rapporten Education at a Glance 2015.

Utdanningstilbudet til både heltids- og deltidsstudenter varierer. Det gjør også hvor mange arbeidstimer heltidsstudenter bruker på studier med lik finansieres fra Lånekassen. Mange eldre fulltids- og deltidsstudenter har annen utdanningsfinansiering, ofte fra arbeidsgiver. Det er en risiko for at en del har motivasjon for å studere, men mangler finansiering som gjør dette mulig. Utvalget mener derfor det er nødvendig å tilpasse studiefinansiering og studieopplegg til ulike studentgruppers reelle behov.

Utvalget mener det er sentralt for politikkutvikling og analysearbeid å sikre et godt datagrunnlag om studenters levekår, økonomi og bosituasjon. SSBs Levekårsundersøkelse er et godt eksempel, og utvalget mener det er viktig at denne gjennomføres med jevne mellomrom.

Utvalget er uenige i at vi har en «mastersyke», og mener at flere bør fullføre lengre utdanningsløp. Flere bør ta både master- og doktorgrader. Samtidig er det viktig med relevante kortere utdanningsløp med høy kvalitet. Utdannings-systemet og arbeidslivet har et felles ansvar for å sikre samsvar mellom utdanningens lengde, innhold og sannsynlige oppgaver kandidatene senere kan komme til å arbeide med. Det er videre en mangel på fagfolk innen en rekke

sentrale fagområder, og utvalget etterlyser en plan for flere studieplasser kombinert med tiltak der det over tid har vært for få søkere, for eksempel til lærerutdanningene, helse- og sosialfagene, teknologiske fag og studier innen IKT og realfag.

En ny modell for kompetanse gjennom livet

Utvalget mener at det bør utredes en ny modell for kompetanse gjennom livet, og ønsker endringer i både studiefinansieringen og studietilbudenes innretning og organisering. Studentene bør i større grad ansvarliggjøres gjennom å gjøre aktive valg om forventet studieprogresjon. Utvalget støtter ikke «turbostipend», men vil ha ordninger som reelt sett gjør heltidsstudier mulig. Studiefinansieringen bør i større grad enn i dag være basert på studiets reelle omfang. Institusjonene bør på samme måte tilpasse arbeidsmengden og intensiteten (læringstrykk) til studiets planlagte omfang.

Gjennom tilpassede utdanningsmoduler, kveldsforelesninger, mer intense perioder eller samlingsbaserte opplegg, kan høyere utdanning i større grad tilrettelegge for ulike studenters livsløp og -situasjon. Institusjonene bør tilby utdanningsløp til alle typer studenter, både de som tar studier på heltid og i ulike deltidsvarianter. Det vil også innebære at man utnytter kapasiteten

i UH-sektoren bedre, og at både institusjonene og Lånekassen må legge til rette for dette. For eksempel kan studiene organiseres i «moduler» som i større grad kan settes sammen på ulike måter. Studiefinansieringene bør støtte dette mønsteret, og den nedre grensen på 50 prosent studier for å få studiestøtte, bør fjernes.

Utvalget mener at:

- UH-sektoren, fagskoler og voksenopplæringen skal ha en sentral rolle i å tilby et bredt spekter av relevant utdanning tilpasset folk som vil studere – både heltid og ulike former for deltid.
- Det må lages ordninger som sikrer at folk som er arbeidsledige, skal omskoleres eller av andre grunner velger annen eller ny yrkeskarriere, kan tilbys kompetanse fra UH-sektoren for å komme ut av trygd og inn i arbeid – via utdanning og kompetansepåfyll.
- Det må satses bredt på livslang læring og kvalifisering. Kostnaden må deles gjennom trepartssamarbeidet; arbeidstakere, arbeidsgivere og staten.
- Institusjonene tilpasser og kategoriserer studiene til en slik modell, eksempelvis ved moduler.
- Det må jobbes målrettet med studentrekruttering, forbedrede opptaksmåter og studieorganisering, og legges større vekt på mulighet til å lykkes i utdanning og arbeidsliv.
- Universiteter og høyskoler skal gi heltidsstudenter et fullverdig studietilbud med en studieintensitet tilsvarende en full arbeidsuke. Studenter som planlegger å være heltidsstudenter skal få en bedre studiefinansiering, kombinert med riktig tilpasset studiebelastning og tettere oppfølging. Det må utredes ulike modeller som sikrer bedre studiefinansiering og bedre gjennomføring.
- Studiefinansieringen for begge grupper, både heltidsstudenter og de som fordeler studiet over flere år, skal knyttes til G-reguleringen og følge den generelle lønnsutviklingen i samfunnet.

- Finansieringssystemet for institusjonene må gjenspeile de strukturendringene en slik omlegging av studieporteføljen vil medføre. Studiestedene bør stimuleres økonomisk i en overgangsperiode for å utvikle studietilbudene slik at disse blir mer tilpasset deltidsstudenter.
- Det skal ikke være en nedre grense for hvor mye man må studere for å kunne søke studiestøtte, slik at studiefinansieringen kan følge planlagt studiebelastning.
- En ny studiefinansieringsmodell må ta høyde for sykdom og andre uforutsette omstendigheter.

Økonomiske og sosiale rammevilkår – studentøkonomi

En velutdannet befolkning er den beste garantien vi har for å sikre den omstilling, nyskaping og faglige utvikling som Norge nå trenger. En god studiefinansiering, flere studentboliger og gode velferdsordninger er sentrale forutsetninger for å lykkes, og er virkemidler for å redusere sosiale forskjeller. Gode økonomiske, sosiale og faglige rammevilkår er viktig for utdanningskvaliteten.

Studiefinansieringen i Norge har siden rundt år 2000 hatt en negativ utvikling sammenlignet med lønnsutviklingen, og i dag får nesten halvparten av studentene økonomisk hjelp fra foreldrene eller andre i studietiden. Utvalget mener dette er en utfordring for prinsippet om lik rett til utdanning.

Arbeiderpartiet har over mange år vært for en opptrapping mot 11 måneder studiestøtte, og har foreslått dette i statsbudsjettene. Utvalget støtter opptrappingsplanen vedtatt i Stortinget våren 2016. Utvalget mener videre at studiestøtten bør knyttes til G-reguleringen for at studiestøtten skal følge lønnsutviklingen. Studenter med barn har større vanskeligheter for å ha deltidsjobb og bruke feriene til å tjene opp penger for studietiden. Utvalget vil styrke studiefinansieringen for studenter med barn.

Boutgifter er studentenes klart største utgift, i følge SSBs Levekårsundersøkelse for studenter. Den historiske oversikten viser at dekningsgraden for studentboliger har stått mer eller mindre stille de siste årene, i følge Norsk studentorganisasjon. Flere studentboliger er et sentralt virkemiddel for å styrke studentøkonomien og sikre studentene



Foto: Ann Bækken / www.Flickr.com

tilpassede boforhold under studietiden. Utvalget mener det er behov for å styrke byggingen av studentboliger i regi av landets student-samskipnader.

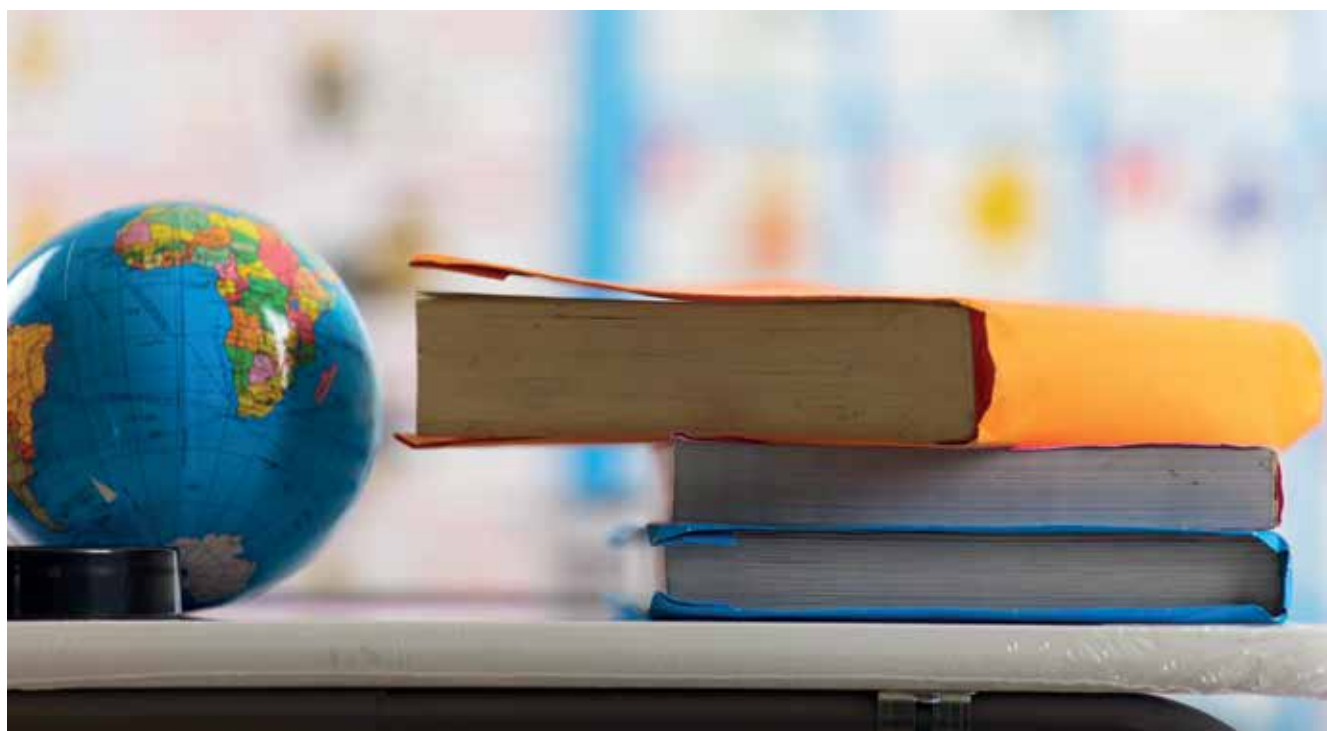
I følge «Studentenes helse- og trivselsundersøkelse» (SHoT, 2014) opplever om lag én av fem studenter alvorlige psykiske symptomplager, knyttet til blant annet ensomhet, lav studiemestring, konsentrasjonsproblemer og dårlig selvbilde. Dette er omtrent dobbelt så mange som i normalbefolkningen i samme aldersgruppe, og kvinner er mest utsatt. Utvalget mener dette gir grunnlag for å målrette tiltak mot å forbedre psykisk helse og lav studiemestring hos studenter.

Utvalget anbefaler å:

- Knytte studiestøtten til Grunnbeløpet i folketrygden (G-reguleringen).
- Fullføre opptrappingen mot 11 måneders studiestøtte.
- Bygge flere studentboliger, med vekt på studiestedene med størst behov. Utvalget støtter et langsiktig mål om 20 % studentboligdekning, og at boligbyggingen trappes

opp med et årlig nivå på 3000 boliger frem til dette målet er nådd.

- Studenter som rammes av sykdom, skal ikke miste sykestipendet selv om de har rett til sykepenger eller arbeidsavklaringspenger fra folketrygden i sykdomsperioden.
- Innføre 12 måneders støtte for heltidsstudenter med barn under 16 år.
- Kreve at alle institusjoner har ansvar for at det er velfungerende karrieresentre som kan tilby studieveiledning og fange opp utfordringer knyttet til studieprogresjon, feilvalg og frafall.
- Sikre at studentenes velferd under utdanningen i hovedsak ivaretas av studentsamskipnadene.
- Legge til rette for at det tilbys et godt og tilrettelagt helsetilbud i studietiden.
- Jobbe for at studentenes psykiske helse-situasjon styrkes gjennom tilgang til psykologer og annet kvalifisert helsepersonell, samt støtte til forebyggende arbeid.



Utdanning og integrering

Norge har mange innbyggere som har vokst opp i andre land og har utdanning eller formell kompetanse fra andre utdanningssystem. Globaliseringen innebærer at flere flytter på seg mellom land og kulturer, og ingenting tyder på at denne trenden svekkes i årene som kommer. Det er et mål at alle skal kunne ha arbeid og egen inntekt i tråd med evner og kompetanse.

Vi må ha gode godkjenningsordninger for utenlandsk utdanning og tilpassede tilbud til dem som trenger kompetansepåfyll og norskopplæring. Utvalget mener rask godkjenning av utenlandsk utdanning er viktig, sammen med tilbud som dekker eventuelle hull i kompetansen. Mange som kommer til Norge som flyktninger, har også betydelige hull i grunnutdanningen. Det er avgjørende at fokus også rettes mot gruppen som ikke har noen utdanning og kompetanse overhodet, eller som har fått utdanningsløpet avbrutt i løpet av grunnutdanningen. Utvalget mener at det er sentralt å få kartlagt behovene for å bidra til at også denne gruppen kan bli integrert. Utvalget mener NOKUT i større grad bør få et overordnet ansvar for kartlegging og godkjenning av utdanning og kompetanse.

Gjennom ordningen Kompetanse Pluss kan virksomheter i offentlig og privat sektor søke om midler til å gi ansatte grunnleggende ferdigheter

i skrijving, lesing, regning og IKT, inkludert norskopplæring. Slik opplæring kan også skje gjennom frivillige organisasjoner. Utvalget mener ordningen bør styrkes, i tråd med økende behov i arbeidslivet. Utvalget oppfordrer til å bruke folkehøyskoler og studiesentre som aktører i arbeidet med å sikre utdanning og integrering til alle.

Utvalget anbefaler å:

- Styrke NOKUTs kapasitet til å godkjenne utdanning i tråd med behovene og ha et helhetlig ansvar for godkjenning av utdanning.
- Sikre at de som ankommer landet, raskt får mulighet til å registrere utdanning og kompetanse.
- Styrke NOKUTs oppsøkende virksomhet for å drive kompetansekartlegging i mottak.
- Styrke Kompetanse Pluss for å bedre grunnleggende ferdigheter og språk-opplæring, både for innvandrere og arbeidslivet generelt.
- Bruke folkehøyskoler og studiesentre som aktører for å sikre utdanning og integrering.

4. En mangfoldig universitets- og høyskolesektor

Utvalget er opptatt av at Norge skal ha en UH-struktur tilpasset det varierte samfunnsoppdraget til institusjonene, og som legger til rette for god kvalitet på studietilbud, forskning og formidling. Institusjonene møter mange ulike mål og forventninger, blant annet om å sikre et bredt kunnskapsgrunnlag for å tilby forskningsbasert utdanning, utvikle flere miljøer i internasjonal toppklasse, sikre lik rett til utdanning og heve kvaliteten i utdanningene. Gode økonomiske og organisatoriske rammevilkår er viktig for å sikre forskningsbaserte, faglig solide og oppdaterte utdanninger. Organiseringen må sørge for tilstrekkelig bredde i tilbudene, tilpasset samfunns- og arbeidslivets behov i ulike deler av landet.

Utdanningsinstitusjonene har stor grad av autonomi, og har selv ansvaret for kvalitet i utdanning, forskning og formidling. Samtidig vil et godt nasjonalt samspill og samarbeid om våre felles utfordringer både styrke fagmiljøene og sikre bedre utnyttelse av våre samlede kunnskapsressurser.

En universitets- og høyskolepolitikk i endring

Universitets- og høyskolesektoren har vært gjennom en stor utvikling de senere årene. Etter utvalgets syn kan de viktigste endringene oppsummeres med:

- **Fra eliteutdanning til masseutdanning:** Veksten i antall studenter i Norge har vært formidabel, og en stadig økende del av ungdomskullene tar i dag høyere utdanning. Utvalget konstaterer at det fremdeles er sosiale skjevheter i rekrutteringen til høyere utdanning, og mener derfor at en av de viktigste oppgavene fortsatt er å jobbe for å sikre lik rett til utdanning. Utvalget mener utdanningsinstitusjonene i økende grad må tilby mer skreddersydde tilbud i tråd med behovene i arbeidslivet, og jobbe målrettet med å opprettholde høy kvalitet innen hele samfunnsoppdraget.
- **Større læresteder og flere universitet:** De siste tjue årene har antallet universiteter blitt doblet og en rekke høyskoler har fusjonert inn i universitetene. Sammen med den store studentveksten og en sterk vekst over tid i bevilgningene til forskning, har vi fått stadig større UH-institusjoner. Utvalget er positive

til denne utviklingen, og legger til grunn at flere av dagens nåværende og planlagte høyskoler vil kunne oppnå akkreditering som universitet om få år. Utvalget mener en mangfoldig UH-sektor best oppnås gjennom institusjoner med høy grad av autonomi. Større UH-institusjoner bør medføre økt institusjonell autonomi og mer solide og uavhengige fagmiljøer.

- **Utdanning hele livet til en mangfoldig studentgruppe:** Studentene er ikke en ensartet gruppe. Som et resultat av megatrender som økende teknologisk utvikling, innvandring, automatisering, globalisering, større konkurranse og kunnskapsutvikling og -deling, vil det også bli større krav til kompetansepåfyll og læring gjennom arbeidslivet. En konsekvens av dette er at det vil bli mer vanlig å gå tilbake og ta tilleggsutdanning eller ny utdanning. Studentmassen er i stadig endring.
- **Økt betydning av universitet og høyskoler:** Universiteter og høyskoler har fått en stadig større betydning for samfunnsutviklingen. UH-sektoren har blitt enda viktigere for å utdanne arbeidsstokken, har fått en sterkere rolle i nasjonal og regional utvikling og har fått større ansvar for å fremstille kunnskap til samfunnet gjennom forskning, utvikling og innovasjon. Det er etter utvalgets syn ikke noe som tilsier at høyere utdanning og forskning vil få mindre betydning.

Det er i dag forskjeller mellom ulike UH-institusjoner: Noen rekrutterer hovedsakelig lokalt eller regionalt, har klar overvekt av voksne studenter, ofte på deltid – og mange etter- og videreutdanningstilbud. Andre rekrutterer hovedsakelig nasjonalt eller regionalt, og ofte rett fra videregående opplæring. Det er forskjeller ved at institusjoner har ulike nasjonale roller for å ivareta spesielt utsatte fag, har ansvar for museumsdrift eller lignende – samt å konkurrere bredt internasjonalt på forskning. Andre institusjoner er tettere vevd sammen med lokalt arbeids- og næringsliv, og spiller en mer sentral rolle i den regionale utviklingen. Dette får konsekvenser for struktur og finansiering. Utvalget mener kunnskapspolitikken må ta hensyn til de ulike rollene



Foto: Øyvind Haug

de ulike lærestedene har. Det er videre en klar sammenheng mellom studiested og senere bosted, og utvalget mener det begrunner at de store samfunns- og velferdsutdanningene bør være tilgjengelige i alle regioner.

Utvalget vil fremheve at Norge trenger både de verdensledende forskningsmiljøene, de sterke profesjonsutdanningene og læresteder som leder an i regional utvikling. Utvalget vil at finansieringen skal speile dette. Finansieringen bør i større grad være knyttet opp til oppgavene de ulike virksomhetene reelt sett har, reflekterer egenarten ved lærestedene og belønne mangfold i sektoren. Handlingsromutvalget pekte i 2010 på at handlingsrommet til institusjonene har blitt innskrenket fordi «bevilgningene i stor grad har vært øremerket til nye, pålagte aktiviteter som ikke har vært fullfinansiert». Utvalget er opptatt av at universitet og høyskoler må ha en god grunnfinansiering for å opprettholde et høyt faglig nivå på utdanning og forskning, og samtidig gi strategisk handlingsrom til institusjonens styre og ledelse til å gjøre egne faglige prioriteringer. Utvalget mener det vil være en styrke for sektoren med mer åpenhet og transparens om grunnbevilgningene til sektoren.

Utvalget mener det er tilsvarende forventet

at institusjonene møter tydelige krav fra myndighetene om å fremme forskning, utdanning og innovasjon av høy kvalitet. Dagens finansieringssystem har utgangspunkt i situasjonen i 2002, og tar i for liten grad innover seg utviklingen på de enkelte institusjonene over tid. Endringer i UH-loven har gitt en ny dynamikk i sektoren, og ført til et større sprik i forventningene til institusjonene. Utvalget mener med den bakgrunn at vi må ha en politikk og som tar hensyn til at lærestedene er forskjellige, og som sikrer utviklingsmuligheter for alle i tråd med institusjonenes faglige profil og ambisjoner. Særlig viktig er det å legge til rette for en finansiering som fremmer kvalitet i bredden av sektoren og samtidig utvikler noen miljøer i verdenstoppen.

Utvalget mener at alle institusjoner skal inngå avtaler med Kunnskapsdepartementet med gjensidige forventninger og forpliktelser til hvordan man skal utvikle virksomheten og løse samfunnsoppdraget. Utvalget mener dette må kombineres med forutsigbarhet i form av mer langsiktige økonomiske tildelinger til institusjonene. De som lykkes med sine strategier, skal få støtte til økt faglig satsing.

Myndighetene bør sette overordnede nasjonale mål som lærestedene kan måles og evalueres på. I tillegg må lærestedene utforme sine egne

målsettinger, i dialog med myndighetene, og utvikle parametere for å vurdere om de når sine målsettinger. Oppfyllelsen av bidrag til nasjonale kunnskapsmål og lærestedets egne målsettinger må så evalueres og gi grunnlag for økte (eller reduserte) bevilgninger. Dette kan gjøres gjennom evalueringer fra internasjonale panel, peer-review eller på andre egnede måter. Slike mekanismer gir mulighet for at lærestedene kan utvikle seg ut fra ulike forutsetninger. For eksempel vil en del av breddeuniversitetene kunne måles på forskning i verdensklasse og høyt nivå på deltagelse i EUs rammeprogram, mens andre kan på i hvilken grad de lykkes i å øke forskningsinnholdet i profesjonsutdanningen. Dette vil kunne gi fleksibilitet, mer overordnet politisk styring og bedre utviklingsmuligheter for institusjonene ut fra ulike forutsetninger.

Universitet og høyskoler i fremtiden

Utvalget anbefaler at følgende prinsipper legges til grunn for politikken for universiteter og høyskoler:

- **Alle lærestedene skal drive med alle former for kunnskapsproduksjon og -formidling:** Utvalget mener vil ha moderne, integrerte læresteder som alle driver med forskning, utdanning, innovasjon og formidling. All undervisning skal være forskningsbasert², og institusjonene må ha forskningsmiljøer og -produksjon til å ivareta dette. Samtidig vil det være forskjeller i hvordan dette utformes ved de ulike lærestedene. Noen vil være grunnforskningsorienterte, andre mer profesjonsorienterte, noen vil drive store grunnutdanninger i nært samarbeid med arbeidslivet, noen vil satse på teknologi, mens andre vil være mer samfunnsorientert. Utvalget ønsker at politikken skal stimulere til denne typen variasjon og forankres i utviklingsavtaler.
- **Selvstyrte læresteder med klare forventninger:** Utvalget går inn for et sterkere selvstyre for lærestedene enn i dag. Lærestedene bør i hovedsak får bevilgning i form av samlet grunnfinansiering, og sammen med utviklingsavtalene gjøre faglige og strategiske prioriteringer innenfor denne rammen. Dette skal føre til at departementet har en tydeligere styring av sektorens overordnede utvikling gjennom klarere mål og forventninger til institusjonene, sammen med periodevise tilsyn gjennom

etatsstyringsmøter og årlig rapportering.

- **Mangfold og økt autonomi:** Utvalget mener en mangfoldig UH-sektor best oppnås gjennom institusjoner med høy grad av autonomi. Store, fleksible organisasjoner medfører økt autonomi ved at den enkelte har større økonomiske ressurser og faglige fullmakter. Utvalget forventer at institusjonene opptre strategisk og prioriterer ressursene i tråd med institusjonens mål.
- **Nasjonal og strategisk utvikling:** I tillegg til den spesifikke politikken for lærestedene beskrevet over, må det drives strategisk utvikling gjennom nasjonal politikk. Utvalget mener det fortsatt er ønskelig at kunnskapen utvikles gjennom strategiske bevilgninger gjennom Forskningsrådet, eller direkte til særlig prioriterte formål og programmer. Utvalget mener en på nasjonalt politisk nivå bør styre sektoren gjennom politiske grunnlagsdokumenter som revideres jevnlig av Stortinget.

Investeringer i bygg og infrastruktur

Vi trenger internasjonalt synlige og sterke kunnskapsinstitusjoner som kan levere utdanning og forskning av høy kvalitet til alle deler av samfunns-, arbeids- og næringslivet. Tilgang til førsteklasses vitenskapelig utstyr er avgjørende for at Norge i fremtiden skal være en ledende kunnskapsnasjon. En tredel av statlig eiendomsmasse i UH-sektoren er i en dårlig tilstand, ifølge Riksrevisjonen. Dette går utover kvaliteten på forskning og utdanning, blant annet gjennom utdatert infrastruktur og laboratorier, og lite tilpassede arbeidsforhold for ansatte og studenter. Utvalget mener investeringer i forskning og høyere utdanning er like viktig for samfunnsutviklingen som eksempelvis investeringer i vei og bane.

Utvalget mener Norge trenger å utvikle en nasjonal kunnskapsplan som sikrer forutsigbarhet, åpenhet og langsiktighet om kunnskapsinvesteringene. En mulig måte er å ta i bruk Langtidsplanen for høyere utdanning og forskning og gjøre denne til en prioriteringsplan for investeringer i nybygg, infrastruktur og nødvendige, større vedlikeholdsoppdateringer. Et alternativ er at departementet får i oppdrag å utvikle et nytt dokument, etter mål av Nasjonal transportplan, for å gi Stortinget og samfunnet

² Se kap.3 for nærmere forklaring på hva utvalget legger i «forskningsbasert utdanning».



oversikt over prioriteringene for utviklingen i UH-sektoren. En plan for vedlikehold og nybygg må i alle tilfelle også omfatte institusjonene som ikke eier eller delvis eier egen bygningsmasse.

Utvalget anbefaler følgende tiltak:

- I forbindelse med rulleringen av langtidsplanen frem mot 2020 skal det utarbeides en nasjonal plan og kørdring for investeringer og større bygge- og vedlikeholdsprosjekter i UH-sektoren.
- Langtidsplanen skal også inneholde en langsiktig opptrappingsplan for behovet for antall nye studieplasser og en langsiktig plan for antall planlagte nye phd-studier, inkludert finansiering.
- Det opprettes en søknadsordning for særlig kostnadskrevende infrastruktur eller prosjekter, som kan få enkelttildelinger over statsbudsjettet, i tråd med nasjonale føringer og strategier.
- Etablere støtteordninger for industrielle innovasjonssentre, som Toppindustrisenter og Norsk Katapult, hvor bedrifter og institutter

kan søke støtte til for eksempel pilotering og simulering.

Arkiv- og museumssektoren

Museene og arkivene er viktige som tilretteleggere for, men også sentrale utøvere av forskning, utdanning og formidling. Sektoren forvalter kunnskap og materiale få andre har, og har en unik styrke i sin nærhet til kildene og ulike fora for formidling. Sektoren forvalter og utvikler kunnskap som både er verdifull i seg selv og kan være til nytte for blant annet andre forskningsmiljøer, opplærings- og kulturinstitusjoner, reiseliv og annet næringsliv. Arkiv- og museumssektoren må sikres gode vilkår for å dekke samfunnsoppgavet, utvikle kompetanse og sikre de ansattes arbeidsvilkår.

Utvalget anbefaler følgende tiltak:

- Tilrettelegging for mer og bedre forskning i og på institusjonene, blant annet ved å styrke de ansattes forskningsmuligheter i fag- og forskningsbibliotekene.
- Sikre arkiv- og museumssektorens samlinger og arkiver gode oppbevaringsforhold.

5. Utdanningskvalitet – et viktig samfunnsoppdrag

Å sikre høy studiekvalitet skal være et kontinuerlig arbeid fra institusjonene, og det bør forventes like stor innsats på å fremme kvalitet innen utdanning som innen forskning. Utvalget mener studiekvalitet handler om det faglige utbyttet en student tilegner seg i løpet av et studium og prosessen som leder frem til dette læringsutbyttet. Selv om studiekvaliteten først og fremst er institusjonens ansvar, har myndighetene et klart ansvar i å sikre gode rammer og tettere oppfølging av kvaliteten på studietilbudene i UH-sektoren. Alle institusjoner skal ha velfungerende kvalitets-sikringssystem for å avdekke kvalitetssvikt i utdanningene, og danne grunnlag for evalueringer av utdanningens kvalitet og relevans. Utvalget vil understreke institusjonenes eget ansvar for å utvikle en kvalitetskultur.

Kvalitetsreformen skulle bedre studiekvaliteten og øke gjennomstrømmingen. Riksrevisjonen skriver i sin rapport om gjennomføringen i høyere utdanning: "Ti år med reformtiltak som skulle redusere frafall og gi raskere gjennomføring i høyere utdanning, har ikke gitt ønsket resultat: Situasjonen er omtrent som før reformen, og Norge er blant OECD-landene med svakest gjennomføring av studier." I NOKUTs Studiebarometer kommer det frem at studentene generelt sett er fornøyde med utdanningen, men etterlyser oppfølging, flere individuelle tilbakemeldinger fra faglærere og en større plass i fagmiljøet når det kommer til innvirkning på egen studiehverdag.

Utvalget mener en hovedutfordring for UH-sektoren er å heve kvaliteten på undervisningen. Det må settes inn et krafttak for å nå ambisjonene fra kvalitetsreformen om økt læringsutbytte, bedre tilpasning til arbeidslivet og lavere frafall. Utvalget mener studiets organisering, studentoppfølging og de vitenskapelige ansattes faglige og pedagogiske kompetanse er sentrale deler av utdanningskvaliteten. Involvering i forskningsaktivitetene ved institusjonen, tilpassede undervisnings- og vurderingsformer og godt organiserte og gjennomtenkte studieprogrammer er også avgjørende.

Utvalget mener det trengs bedre dokumentasjon og forskning på årsaker til ulike typer frafall, og at Kunnskapsdepartementet bør ha et helhetlig

ansvar i å koordinere dette på nasjonalt nivå. Økt kunnskap om årsaker til frafall vil sammen med gode utdanningstilbud kunne føre til at flere studenter fullfører utdanningen sin – helst på normert tid. Samtidig er det viktigste at studentene fullfører, selv om de fordeler utdanningen over et større tidsrom.

Opptak, rekruttering og veiledning

Overgangen til det å være student kan være krevende, både faglig og sosialt. For mange vet ikke nok om potensielt arbeidsliv, og hva studiet krever av arbeidsinnsats og faglig nivå. For at potensielle studenter skal kunne ta opplyste valg om utdannings- og studieretning trengs en bedre rådgivningstjeneste i skoleverk og voksenopplæring og gode informasjons- og rekrutteringskampanjer.

Dårlige forkunnskaper eller feil forventninger til studiet kan føre til at flere slutter underveis, og mange studenter har for liten kunnskap om studiet de starter på. Karriereveiledningen må styrkes, og potensielle studenter må få god veiledning og oppdatert informasjon om studiets innhold, krav og jobbmuligheter. Universiteter og høyskoler må presentere seg på en måte som viser dette, og gjennom forsøk med tilpassede opptaksordninger legge vekt på å skaffe de riktige studentene. For å sikre bedre oppfølging av studentene er det nødvendig å styrke kvaliteten på undervisning og veiledning.

En måte å gjøre potensielle studenter bedre i stand til å ta gjennomtenkte studievalg er å gi innsikt i potensielle arbeidsutsikter, og hvordan kandidater oppfatter utdanningens relevans for arbeidslivet. Utvalget mener dette bør gjøres åpent tilgjengelig gjennom faste, representative undersøkelser.

I flere land er det langt vanligere å sette mer ressurser inn i å sikre et bedre opptak av nye studenter. Karakterer fra videregående opplæring, eventuelt kombinert med tilleggspoeng, er hovedkriteriet for de fleste studier i Norge. I mange land er det vanlig å bli satt til å løse oppgaver, intervjuunder eller andre former for seleksjon. Utvalget mener det er et potensiale i en bedre og bredere rekruttering til høyere utdanning, og mener det er nyttig med et bedre faktagrunnlag å lære av andre land.

Opptak av for mange studenter i forhold til antall faglig ansatte eller infrastruktur ved institusjonen, siden de vet at mange likevel vil falle fra, kan ha negativ betydning for kvaliteten på studiene. Dette kan det bli en negativ sirkel som påvirker både studiekvalitet og gjennomføring.

Riksrevisjonens rapport 3:8 (2014-15) viser at flere studiesteder mener frafall skyldes at studentene ikke er godt nok faglig forberedt. Mange studiesteder har forkurs, for eksempel i matematikk og realfag. Et innføringssemester med emner som forbereder studentene bedre på det å være student, kan også bidra til det overordnede målet om økt gjennomføring og mest mulig utbytte av studietiden. Utvalget mener at det skal være stor grad av frihet til hvordan et slikt semester organiseres og hvilke emner det skal bestå av, eksempelvis studieteknikker, matematikk eller språk, filosofiske emner, vitenskapsteori, IKT-verktøy, statikk eller annen metodelære.

Utvalget mener at:

- Det bør utvikles bedre metoder for karriererådgivning. Den digitale utviklingen og «big data» åpner for mer målrettet rådgivning.
- Myndighetene bør stille klare forventninger til at utdanningsinstitusjonene har tilpassede rekrutteringstiltak til sine egne studietilbud, og de bør rapportere på dette.
- Det bør gjøres forsøk med alternative opptaksordninger til høyere utdanning, for eksempel intervjuer, oppgaveskriving eller essayskriving, eller andre måter tilpasset det enkelte studier.
- Det utføres jevnlig kandidatundersøkelser som vurderer utdanningens relevans for arbeidslivet, for å gi potensielle studenter innsikt i hvilke jobber ulike studier typisk fører til.
- Det bør åpnes opp for å lage tilpassede, større studieforberedende kurs innenfor de ulike utdanningene. Kursene skal gi mulighet for studiefinansiering fra Lånekassen.
- Styrke oppfølgingen og veiledningen i studiet.
- Institusjonene må legge opp til og forvente

at studentene som starter på studiene skal fullføre.

- Det må utvikles bedre studieveiledning og mer tilpassede studieopptak.
- Bedre mobiliteten og styrke overgangsmulighetene i og til UH-sektoren.

FoU-baserte utdanninger

Høyere utdanning er og skal være basert på det fremste innen forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap. Det innebærer ikke at hele fagmiljøet bak utdanningen må være like aktive i forskningsfronten. Utvalget mener alle som underviser i høyere utdanning må kunne forholde seg til forskningens resultater og metoder, og kjenne til forskningsfronten innenfor sitt fag. Det må være en tilstrekkelig andel aktive forskere i alle fagmiljøer.

De politiske forventningene og innretningen på finansieringssystemet har de senere årene i størst grad vært rettet mot å bedre forskningskvalitet. Dette har vært nødvendig for å heve det generelle nivået på norsk forskning og bygge opp FoU-aktiviteten på mange institusjoner. Utvalget presiserer at bedre forskningsmiljøer ikke i seg selv fører til bedre utdanninger, og at alle UH-institusjoner har et ansvar for å sikre god kobling mellom FoU/I-aktiviteten og utdanningstilbudet.

Forskning krever evne til etisk og kritisk refleksjon. Vitenskap og kunnskap gir makt, og den makten blir sterkere i et stadig mer kunnskapsbasert samfunn. Med makt følger også prestisje og penger. Vi har sett eksempel på at totalitære regimer har misbrukt vitenskap, og forskningsjuks avsløres med jevne mellomrom – i og utenfor academia. Målet om studentaktiv forskning forsterker behovet for at alle studenter tidlig utvikler evne til kritisk refleksjon og kildekritikk. Utvalget mener at FoU-basert utdanning innebærer at alle studenter må få innføring i vitenskapelig forskningsmetode, grunnleggende vitenskapsteori, forskningsetikk og akademisk skriving. Dette er såpass viktig at det skal være egne emner, og at institusjonene ikke skal tenke at dette blir ivaretatt i de enkelte fagene.

Alle studenter skal få erfaring med selv å arbeide forskningsbasert, for eksempel ved å drive frem egne studentprosjekter under veiledning fra aktive forskere, eller ved at studentarbeid kan utgjøre

integreerte deler av større forskningsprosjekter. Mange studenter møter heller ikke de beste forskerne og fagmiljøene før mot slutten av studiet. Utvalget mener studenter tidlig skal bli introdusert for forskningsarbeid, og tas med som ressurser og bidragsyttere i fagmiljøene. Det kan skape tidlig faglig engasjement og bidra til rekruttering av de flinke hodene til akademisk arbeid.

Utvalget mener at:

- Studenter og ansatte skaper sammen den akademiske kulturen for læring og refleksjon.
- Studentene skal møte de beste forskerne tidlig i studiet.
- All høyere utdanning skal inneholde egne emner i vitenskapsteori, kildekritikk og akademisk tekstarbeid og vitenskapelig metode. Emnene skal tilpasses de enkelte fagenes egenart.
- Det er et mål at all høyere utdanning bygger på aktive forskningsmiljøer som selv bidrar til å utvikle fagene/profesjonene/disiplinene.
- Alle studenter skal få erfaring med studentaktiv forskning i løpet av studiet, for eksempel ved å delta i pågående forskningsprosjekter. Det er fagmiljøenes ansvar å definere hvordan ambisjonen om studentaktiv forskning best kan utføres i de aktuelle utdanningene.
- Vitenskapelig ansatte bør være med i faglige nettverk nasjonalt og internasjonalt, og legge vekt på å formidle innsikt og erfaring fra forskning til studentene.
- NOKUT skal sikre at utdanningsinstitusjonene oppfyller prinsippet om forskningsbasert utdanning i tråd med gjeldende definisjoner.

Digitale lærings- og vurderingsformer

I den digitale utviklingen ligger store muligheter for å skreddersy undervisningsopplegg tilpasset den enkelte og behovet for mer etter- og videreutdanning på arbeidsplassene. Digitale systemer kan også bidra til bedre læring og mer effektiv kommunikasjon og samarbeid mellom ansatte og studenter.

Utvalget mener at digital evaluering og vurdering bør være hovedregelen i academia. Det vil frigjøre

tid, og teknologien gir muligheter å gi en bedre og tettere oppfølging og veiledning i studiet, noe som er et sterkt ønske fra studentene selv. Digitalisering vil også gjøre det enklere å tilby utdanning av høy kvalitet over hele landet. Utvalget tror på store besparelser i sektoren som følge av digitalisering, innsparinger som kan brukes til mer veiledning, studentoppfølging eller gruppeundervisning. Digitalisering og bruk av teknologi må bli integrert i all forskning og utdanning, for å kunne oppdatere og oppgradere infrastruktur, arbeidsmåter og rutiner for å bedre utdanning og forskning.

Utvalget anbefaler å:

- Utarbeide en strategi for digitalisering ved alle universiteter og høyskoler.
- Utlyse et eget «Senter for fremragende IKT-utdanning», gitt tilfredsstillende kvalitet, som kan inngå i SFU-ordningen.
- Gjøre digital evaluering og vurdering til hovedregelen i høyere utdanning.
- I langt større grad ta i bruk digitale verktøy og læringsformer i utdanningene.
- Sikre ansatte muligheter for kompetanseutvikling, gjerne i samarbeid med Norges-universitetet.

Merittering av god undervisning

Utvalget mener det nødvendig å styrke kvaliteten på undervisning og veiledning i høyere utdanning. I forskningen er det gode meritteringsordninger, fagfellevurderinger for å sikre høy vitenskapelig kvalitet og et system som belønner både institusjonen og den enkelte for å være god. Utvalget mener vitenskapelig ansattes pedagogiske evner og kompetanse må vektlegges ved ansettelser og opprykk. Vi må belønne de som utvikler gode og forskningsbaserte læringsopplegg, er dyktige formidlere og deler god praksis. Utvalget mener det skal lønne seg for vitenskapelig ansatte å bruke tid på og bli gode i dette, og mener det bør etableres et nasjonalt system for pedagogisk merittering.

Et godt eksempel er Arbeidsgruppen ved UiT og NTNU, som har utarbeidet forslag til et nytt meritteringssystem for undervisning. Forslaget innebærer konkretisering av krav til undervisningskompetanse og at dette tillegges større

vekt ved tilsetting og opprykk i vitenskapelige stillinger, samt nye ordninger for utvikling og dokumentasjon av undervisningskompetanse.

Utvalget mener at det skal iverksettes prøveprosjekter ved utvalgte institusjoner som grunnlag for innføring av et nasjonalt system. Systemet bør også gi uttelling i lønn og mer tid til faglig utvikling. Alle som underviser i høyere utdanning, bør få tilbud om oppdatering med jevne mellomrom, og det er institusjonens ansvar at dette blir benyttet. Institusjonene må også jobbe systematisk med å sikre pedagogisk basiskompetanse, som innebærer evne til å planlegge, gjennomføre og evaluere undervisning og veiledning, samt ha et reflektert forhold til eget undervisningsarbeid og -resultater.

Utvalget mener at:

- Det bør innføres et nasjonalt meritterings-system for vurdering og belønning av undervisning.
- Undervisningskompetanse skal vektlegges ved tilsetting og opprykk i vitenskapelige stillinger.
- Alle som underviser i høyere utdanning skal få tilbud om regelmessig pedagogisk oppdatering.
- Økonomiske insentiver for vitenskapelig ansatte som styrker sine pedagogiske kvalifikasjoner, bør avtales mellom partene/tjenestemannsorganisasjonene.
- Institusjonene må også jobbe systematisk med å sikre pedagogisk basiskompetanse.

Internasjonalisering i høyere utdanning

Kunnskapsspredning og samarbeid på tvers av landegrenser og fagmiljøer er en sentral oppgave for academia. Mobilitet av studenter og ansatte er viktig for å sikre høy kvalitet på utdanning og forskning, og bidrar til nye idéer, perspektiver og kunnskapsutvikling på tvers av landegrenser. Det meste av ny kunnskap utvikles utenfor landets grenser. Det er helt avgjørende at Norge tar del i og bidrar til den internasjonale kunnskapsutviklingen.

Utvalget mener det bør være et aktivt mål å øke andelen norske studenter som tar hele eller deler av utdanningen i utlandet. Det bør være et mål at alle studenter får tilbud om utenlandsopphold som en del av en grad. Utvalget vil

starte forsøk med en «opt-out-ordning», hvor studenter melder seg av utvekslingsopphold, fremfor enkeltvis å måtte søke om utveksling. Institusjonene bør legge til rette for at studentene kan ta praksisopphold i utlandet for å bygge internasjonal kompetanse og større nettverk.

Utvalget mener det er viktig å legge til rette for at flere utenlandsstudenter kommer til Norge, for å skape mer internasjonale studie- og forskningsmiljøer. Utvalget anbefaler et krav om at alle bachelor- og masterprogrammer som hovedregel bør ha minst 30 studiepoeng med engelsk som undervisningsspråk, for å styrke arbeidet med internasjonalisering hjemme. Det er viktig med en balanse mellom norsk og andre språk når det kommer til artikler og pensumlitteratur i studiene.

Utvalget mener at alle UH-institusjoner har et ansvar for å ha gode og kvalitetssikrede utvekslingsavtaler med relevante institusjoner i utlandet; å få på plass dette bør være en del av det internasjonale strategiarbeidet. Institusjonene bør møte en plikt om å gi god informasjon til studentene om aktuelle utvekslingsmuligheter, og ha gode systemer for vurdering av utenlandsk kompetanse i fag og emner. Det må bli enklere å få tilpasset utenlandsk formalkompetanse til norske krav.

Utvalget mener studentene som hovedprinsipp skal forvente gode ordninger for finansiering av utenlandsopphold gjennom Lånekassen. Lånekassen skal likevel ikke forventes å finansiere en ubegrenset mengde kostnadskrevende utvekslingsopphold, kombinert med stigende studieavgifter. Utvalget foreslår å opprette en søknadsordning med rammebevilgning, administrert av Senter for Internasjonalisering av utdanning (SIU), for særlig kostnadskrevende utvekslingsopphold i utlandet.

Utvalget anbefaler å:

- Jobbe for at alle studenter ved norske utdanningsinstitusjoner skal få tilbud om utvekslingsopphold som del av en grad.
- Kreve at alle institusjoner utarbeider egne handlingsplaner for internasjonalisering.
- Sikre gode finansieringsmekanismer for utenlandsopphold, og videreutvikle finansieringsordninger som gjør det mer attraktivt å være ute i over 6 mnd.



Foto: Øyvind Haug

- Starte forsøks med en «opt-out-ordning», hvor studenter melder seg av utvekslingsopphold, fremfor enkeltvis å måtte søke om utveksling.
- Opprette en nasjonal søknadsordning for særlig kostnadskrevenne utvekslingsopphold, med rammebevilgning, administrert av Senter for Internasjonalisering av utdanning.
- Be departementet legge frem en langsiktig strategi for antallet som tar hel- eller delgrad i utlandet.
- Legge til rette for at studenter også kan ta praksisopphold innen profesjonsutdanningene i utlandet.
- Tilpasse finansieringssystemet for utenlandsopphold ved å åpne for at satsene tilpasses kostnadsnivået i det aktuelle landet, jf. ulike landsatser i EUs Marie Curie-programmer.
- Stille krav om at utdanningsprogrammer som hovedregel skal inneholde minst 30 studiepoeng med engelsk som undervisningsspråk.
- Be myndighetene sikre at utdanningstilbud som krever autorisasjon eller andre godkjenninger for å utøve yrket i Norge, skal avklares før studentene får opptak til studieprogrammene.

6. Forskningspolitikk

Forskning er en forutsetning for utvikling og vekst. Utvalget mener vi i fremtiden må bli enda bedre på å ta i bruk den samlede faglige bredden og tverrfaglige kompetansen for å møte de store, sammensatte utfordringene Norge og verdenssamfunnet står overfor. Norge skal ikke være best i alt, men vi skal være en ledende drivkraft i kunnskapsutviklingen og ha verdensledende kompetanse innenfor områder der vi har særlige fortrinn og som er viktige for oss. Norges konkurransevne og attraktivitet påvirkes av hvor gode kompetansemiljøene er. For et høykostland som Norge er evnen til å ta i bruk ny kunnskap og til å drive innovasjon avgjørende for å være konkurransedyktige. Vi kan ikke konkurrere på lave lønninger, men skal kunne konkurrere på kvalitet og produktivitet. Den krevende situasjonen i deler av næringslivet aktualiserer behovet for tiltak som bidrar til omstilling og økt innovasjonsevne.

En satsing på grunnforskning og bredde i academia handler om «kunnskapsberedskap», om å bidra til å få frem ideer og resultater vi ennå

ikke vet om vi vil få behov for eller nytte av. Et godt forskningssystem er sentralt for å føre en kunnskapsbasert politikk og for at vi skal være trygge på følgene av valgene vi tar. Det handler for eksempel om å få mer kunnskap for å forstå, redusere og møte konsekvenser av klimaendringene, og om å utvikle nye næringer og ta i bruk teknologiske fremskritt på en trygg, sunn og bærekraftig måte. Det er behov for å sikre langsiktig grunnleggende forskning – både som kunnskapsbase for omstilling og for næringsutvikling og nytt arbeidsliv.

På utvalgte områder skal vi ha fagmiljøer som hevder seg i internasjonal toppklasse. Det næringslivet vi skal leve av i fremtiden, kommer til å vokse ut av næringene der vi er sterke i dag. Hav og maritim sektor er et slikt område, og Norge har samlet sett en av verdens mest komplette maritime klynger bestående av rederier og verft, utstys- og tjenesteleverandører og utdannings- og forskningsinstitusjoner. Forskningsprioriteringene må sikre at kysten,



Foto: Øyvind Haug

havmiljøet og våre marine ressurser forvaltes og tas i bruk til beste for næring, miljø og samfunn.

Økt satsing på næringsrettet FoU må følges opp med styrket innsats rettet mot kommersialisering i nyetablerte selskaper for å kunne gi økonomisk vekst. Et godt virkemiddelapparat for tidligfase-finansiering vil kunne bidra til at enda flere lykkes som gründere. Det må særlig satses videre på teknologiutvikling og implementering av ny teknologi innenfor de områdene vi vet de største utfordringene kommer. Det innovasjonspotensialet som offentlig sektor representerer, må utløses. Utvalget vil skape flere arbeidsplasser og nye innovasjoner gjennom en aktiv næringspolitikk, som legger til rette for et nyskapende, kunnskapsbasert og miljøvennlig næringsliv.

Norge må ha som ambisjon at næringslivets utførte FoU utgjør 2 % av BNP innen 2030. Da må vi stimulere forskning, utvikling og innovasjon i det næringslivet vi allerede har, samtidig som det legges til rette for fremvekst av nye kunnskapsbaserte næringer. Det er nødvendig å sikre forskning i de sektorene staten selv eier helt eller delvis. Samarbeidet og kontakten mellom forskning, akademia og næringslivet må bedres, for å kunne bruke og nyttiggjøre oss forskningsresultater i enda større grad enn i dag. Forskning som kan stimulere økonomien og bidra til å bygge opp ny næringsvirksomhet om det kobles til kommersialisering og utvikling av bedre produkter og tjenester. Utvalget mener det er et stort potensial for videreutvikling og kommersialisering av forskningsresultater.

Norge er i likhet med de andre nordiske land i en særstilling hva gjelder størrelsen og omfanget av velferdsstaten. Forskning på modellen i bred forstand er viktig for et land som Norge, ikke minst fordi velferdsstaten legger beslag på en større andel av BNP, og fordi demografiske endringer (flere eldre per yrkesutøver) utfordrer modellen. Utvalget mener at dette er et område som krever mer og mer strategisk forskning. Forskningsrådet har brede sektorsatsninger, men flere av morgendagens utfordringer – blant annet innen ny teknologi, automatisering, robotisering, globalisering og helseområdet – er tverrsektorielle. Dette må adresseres gjennom flere tverrgående satsinger. Det er vesentlig å jobbe for at alle forskningsmiljøer har god kvalitet og realiserer sitt potensiale.

Utvalget anbefaler å:

- Bruke offentlige midler målrettet for å utløse større FoU-innsats i næringslivet, og trappe opp satsingen på næringsrettet forskning og innovasjon.
- Satse mer på forskning for innovasjon og omstilling i offentlig sektor, gjennom å etablere et eget forskningsprogram tilsvarende som for privat arbeidsliv.
- Øke rammen for brukerstyrte innovasjonsprogrammer og store programmer fra dagens nivå.
- Etablere ordning med Nærings-Postdoc, etter mønster av dansk Erhvervs-Postdoc-ordning.
- Fortsatt prioritere deltakelse i EUs rammeprogram, med mål om å øke den norske suksessraten innen EUs rammeprogrammer for forskning.
- Etablere særskilte stimuleringsmidler i Forskningsrådet og Innovasjon Norge for å øke norske bedrifters og institutters deltagelse i EUs forsknings- og innovasjonsprogrammer.

Klyngesatsinger

Det er de siste tiårene utviklet en klyngestruktur i Norge, samtidig som tilsvarende klyngesatsinger har funnet sted mange andre steder i Europa. Disse har ofte integrert høyskoler og universitet i sin strategi for fremtidig konkurransekraft. Det er utviklet næringsrettede bachelor- og masterutdanninger, koblet opp mot relevante FoU-programmer. I tillegg finnes ordningen med Industri-Phd basert på industribehov. Insentiver som styrker UH-institusjonenes finansieringsgrunnlag for satsinger på etter- og videreutdanning sammen med industrimiljøene vil bli en viktigere del av å videreutvikle klyngene.

Utvalget fremhever klyngestrukturen som et virkemiddel for samarbeid mellom næringsliv og akademia, som kan legge forholdene til rette for flere fremragende kunnskaps-, utdannings- og næringsmiljøer. Selv om det er bedrifter som til dels er i innbyrdes konkurranse, er det viktig å hente og utveksle kunnskap på tvers av klyngene. Slik kan ny og viktig teknologi bli anvendt av flere.

Det er viktig å styrke verdiskapingen i fastlands-Norge. Det betyr at kunnskapen i og fra universiteter og høyskoler raskere tas i bruk i industriell skala (akselerert innovasjon). Da må industriklyngene i større grad forske og utvikle i samarbeid med universiteter, høyskoler og instituttsektoren. Laboratorie- og testfasiliteter ved universiteter, høyskoler og forskningsinstitutter må henge sammen med pilot- og demonstrasjonsanlegg som skal føre til avanserte teknologier og industriprodukter. Det er et mål å styrke industriens innovasjonskapasitet og evne til omstilling.

Fremragende miljøer og prioriteringer

Siden 1930 har verdiskapingen i Norge, utenom petroleumssektoren, blitt syvdoblet i realverdi. Dagens forskning og høyere utdanning har, sammen med et velferdssamfunn hvor alle tar del og en klok forvaltning av våre naturressurser, lagt grunnlaget for dette. Vi må ha virkemidler som gir de aller beste forskerne ekstra gode muligheter til å skape ny kunnskap og bidra til ny forståelse og vitenskapelige gjennombrudd. Vi må utvikle nye virkemidler som tydeligere dyrker frem høye ambisjoner og legger til rette for toppkvalitet. Forskningstunge institusjoner må sikres god basisfinansiering og jobbe tett sammen med departement, forskningsråd, EU og andre aktører.

Utvalget mener det er et mål:

- At Norge har verdensledende fagmiljøer som bidrar til ny forståelse, bedre konkurransekraft og evne til å møte våre samfunnsutfordringer.
- At norske fagmiljøer tiltrekker seg og utvikler de beste talentene.
- At de beste forskerne og studentene har bygg og infrastruktur i verdensklasse.

Flere varige toppforskningsmiljøer

De fleste land leter etter virkemidler for å øke innovasjonskraften og fornye næringslivet som grunnlag for landets inntekter. Et konkurransedyktig forskningssystem betinger forskningsmiljøer som hevder seg i den absolutte verdenstoppen – i tillegg til stabilt gode forsknings- og utdanningsinstitusjoner som leverer forskning tilpasset samfunns- og næringsliv. Norge har i dag sterke miljøer, men vi trenger en tydeligere politikk for å fremme de aller beste forskningsmiljøene; en politikk som styrker de viktigste betingelsene for å skape verdensledende

Nasjonale forskningslaboratorier

Internasjonalt foregår glimrende anvendt forskning og grunnforskning i stor utstrekning i institusjoner organisert på en måte vi er lite kjent med i Norge – det som kan kalles nasjonale forskningslaboratorier.

I Tyskland og Frankrike er volumet av grunnforskning i de nasjonale forskningslaboratoriene omtrent like stort som ved universitetene, mens det er betydelig volum av grunnforskning utenfor universitetene i land som USA, Nederland og Østerrike. I tillegg til stort omfang, er kvaliteten på forskningen ved de nasjonale forskningslaboratoriene svært høy. I Tyskland og Frankrike er de nasjonale forskningslaboratoriene dominerende, vurdert etter kvalitetsindikatorer som siteringer, høykvalitetspubliseringer og lederskap i internasjonalt publiseringssamarbeid. I Østerrike er det nasjonale forskningslaboratoriet sterkest, vurdert etter de samme kriteriene, mens de hevder seg godt i både USA og Nederland. Norge mangler en sektor av grunnforskningsorienterte organisasjoner utenfor universitetene. Nasjonale forskningslaboratorier vil kunne bidra til å heve kvaliteten på norsk forskning.

forskning. Det finnes ikke parallell internasjonalt til den særnorske modellen med et skarpt skille mellom en godt finansiert UH-sektor og en svakt finansiert instituttsektor. Det er grunn til å tro at modellen ikke gir optimal uttelling.

Å skape verdensledende toppforskningsmiljøer krever at vi gir langsiktighet, vekstmuligheter og handlingsfrihet. Samfunnet må også stille krav om at miljøene skal levere. Selv om for eksempel tiårige bevilgninger til Sentre for Fremragende Forskning (SFF) er raust i det norske systemet, er ti år likevel begrenset tid i forskningssammenheng. Det skaper usikkerhet, taper krefter som burde vært konsentrert om å oppnå forskningsmessige nyvinninger og gjør det vanskelig å planlegge langsiktig.

Utvalget går inn for å opprette et nytt virkemiddel for å skape varige toppforskningsmiljøer med grunnleggende forskning, forankret

i Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. Satsingen kan utformes etter modell av nasjonale toppforskningsmiljøer i andre land. Utvalget anbefaler en oppbygging av 4-5 toppforskningsmiljøer i løpet av neste stortingsperiode innenfor forskjellige fagområder, knyttet til områder vi har bygd opp gode forskningsmiljøer, men også nye fagfelt som vi ser krever økt kunnskap. Toppforskningsmiljøene bør ha en størrelse som gir nødvendig tyngde for å kunne hevde seg internasjonalt. Ordningen kan fungere som et «post-SFF»-virkemiddel. Utvalget har diskutert styresammensetning og organisering av toppforskningsmiljøene, og det er delte meninger i spørsmålet om de bør være uavhengige fra universitets- og høyskolesektoren og instituttsektoren.

Utvalget anbefaler at:

- Formålet bør være å drive verdensledende forskning og bidra til innovasjon og formidling på sitt fagområde. I tillegg må det legges som klar føring at toppforskningsmiljøene bidrar betydelig til utdanning innenfor sitt fagområde, i samarbeid med universitet og høyskoler.
- Forskere ved toppforskningsmiljøene skal også bidra i undervisning og veiledning.
- Disse miljøer plukkes ut etter åpen konkurranse, for eksempel i regi av Forskningsrådet.
- Toppforskningsmiljøene bør evalueres jevnlig, og vekst i grunnbevilgning gjøres avhengig av måloppnåelse. Miljøene må forventes å hente inn betydelige inntekter fra eksterne kilder, eksempelvis de mest konkurranseutsatte virkemidlene i EU og Forskningsrådet.
- Toppforskningsmiljøene bør ha en grunnfinansiering som er sammenlignbar med nasjonale toppforskningsmiljøer i andre land. Dette vil gi internasjonal konkurransekraft.

Instituttsektoren

Norge har en stor *instituttsektor*. Over 120 organisasjoner regnes som forskningsinstitutter, og over 50 får grunnbevilgning fra staten og er inkludert i finansierungsordningen for forskningsinstitutter. Instituttsektoren er svært mangfoldig, og inkluderer alt fra store, teknisk-

industrielle forskningsinstitutter som driver med innovasjon og skaper bedrifter, til små samfunnsfaglige forskningsinstitutter som driver med grunnleggende forskning, analyser eller utredningsarbeid.

Forskningsinstituttene driver i hovedsak med anvendt forskning og utvikling, og har en tydelig rolle i å drive forskning på områder som er begrunnet i samfunnets behov. Forskningsinstituttene vinner ofte frem i programmer innrettet mot å løse samfunnsutfordringer som klima og miljø, marine og maritime utfordringer eller forskning rettet mot å videreutvikle velferdsstaten. Forskningsinstituttene gjør det også godt i EU-finansiert forskning. Flere har forutsetninger for å bli verdensledende på sine områder.

Forskningsinstituttene egenart med høy relevans og tett kobling til grunnleggende forskning og praksis bør utnyttes bedre. Flere institutter bør bli verdensledende på sine anvendte områder, samtidig som de ivaretar sine nasjonale og regionale roller. Instituttsektoren og UH-sektoren har tradisjonelt et godt samarbeid, og har over tid utviklet og tilpasset ulike kjerneoppgaver.

Basisfinansieringen av norske forskningsinstitutter er lav sammenlignet med andre land i Europa. Dette påvirker konkurransen og kan svekke instituttene muligheter til å lykkes internasjonalt. Større og hardere konkurranse om forskningsmidlene gjør det viktig å sikre at instituttene er solide og kompetente. Det kan oppnås gjennom sammenslåinger og styrket samarbeid, også mellom sektorene.

Ved etablering av toppforskningsmiljøer må relevante institutter integreres med eller samorganiseres for å få arbeidsdeling mellom grunnleggende og anvendt forskning. Forskningsinstituttene er i hovedsak lokalisert til de store universitetsbyene, i motsetning til de industrielle klyngene. Det bør stimuleres til samlokalisering mellom FoU/I-virksomhet og arbeids- og næringsliv. Nå pågår det også flere evalueringer som kan gi bedre kunnskapsgrunnlag for å vurdere aktuelle endringer her.

Utvalget mener at:

- Instituttpolitikken i større grad må differensieres etter instituttens innretning, organisasjon og egenart – og ut fra langsiktige samfunnsbehov. Siden rammebetingelsene blir likere og konkurransen på de samme arenaene øker, blir det stadig mer krevende for instituttene å dyrke sin egenart. Utvalget presiserer at instituttsektoren og UH-institusjonene har ulike roller.
- Instituttene og UH-sektoren bør samarbeide der dette er gunstig ut i fra faglige målsetninger.
- Det bør stimuleres til frivillige sammenslåingsprosesser med mål om mer solide og faglig sterke fagmiljøer. Nærings- og samfunnslivets behov bør bety mye ved omstrukturering.
- Det er et mål at basisfinansieringen av norske forskningsinstitutter styrkes.

Institusjonelle toppforskningsinitiativer

Toppforskningsinitiativer støtter opp under målet om at Norge skal få flere fagmiljøer i forskningens elitedivisjon. Med større institusjoner, samling av fagmiljøene og stabil økonomisk vekst i UH-sektoren, mener utvalget det er grunn til å forvente flere kunnskapsmiljøer på vitenskapelig toppnivå.

Utvalget mener noen, men ikke alle, UH-institusjoner peker seg ut til å ha ambisjoner om å drive verdensledende forskning. Utvalget mener institusjonene har et særlig ansvar for å bygge opp under fagmiljø som gjennom eksterne kvalitetsvirkemidler blir vurdert som verdensledende. Dette skal bidra til å tiltrekke dyktige forskertalenter fra hele verden til norske institusjoner. Staten bør bygge opp under institusjonene gjennom langsiktige kvalitetsfremmende virkemidler, og mer systematiske grep må til.

Et eksempel: *NTNU Toppforskning* er etablert for å støtte opp under målet om flere fagmiljøer i forskningens elitedivisjon. Flere nye interne initiativer inngår i ordningen:

Stjerneprogrammet har som målsetting å dyrke frem stjerneforskere som skal etablere seg som internasjonalt ledende og konkurrere om internasjonale kvalitetsvirke-midler som ERC. Deltakerne får tilrettelagte arbeidsbetingelser, veiledererfaring, forskningsopphold i utlandet og økonomisk støtte, og en ledende mentor som kan bidra med faglige råd og internasjonalt nettverk.

Onsager Fellowship har som målsetting å rekruttere eksterne, unge forskertalenter med erfaring fra utenlandske universiteter. Talentene får en internt mentor og tettere oppfølging med utgangspunkt i kandidatens faglige ambisjoner og CV, og en startpakke for å bidra til faglig merittering og kvalifisering på internasjonalt toppnivå.

International Chairs innebærer å rekruttere etablerte internasjonale topp-professorer innenfor fremtidsrettede strategiske samfunnsområder. Dette kan også gjøres gjennom samarbeid med næringslivspartnerne, og bidra til merkevarebygging.³ **Chairs** knyttes til fagmiljø som har potensiale til å bli internasjonalt ledende, og får tilgang til moderne fasiliteter og infrastruktur.

Professor II på International Chair-nivå. Erfaringer, ikke minst fra Moser-gruppens vei mot Nobelprisen, er at det kan ha stor strategisk betydning å knytte til seg dyktige, faglige samarbeidspartnere i professor-II stillinger. Slike avtaler med internasjonalt ledende forskere kan føre til resultater i form av felles publikasjoner, metodeutvikling, veiledning og undervisning.



Foto: Øyvind Haug

Kunnskapsgrunnlag for omstilling i kommunesektoren

Kommunene er selve motoren for tjenesteproduksjonen i velferdssamfunnet, og har ansvaret for de fleste av innbyggernes velferdstjenester. Det er mange grunner til godt samarbeid mellom akademia og samfunns- og arbeidsliv, som å utvikle profesjonene, sikre bærekraftige og tilpassede helse- og velferdstjenester, gode skoler og opplæringstilbud og mottak og integrering av innvandrere og flyktninger. Kommunene har også stadige omstillingsprosesser gående: Aldring, urbanisering, verdiendring og oppgaveoverføring fra staten øker omstillings- og innovasjonsutfordringene i kommunene. Dette krever en nasjonal forsknings- og innovasjonssatsing for å utvikle nye måter å organisere, produsere, formidle og finansiere kommunal virksomhet.

Et eksempel er helsesektoren: I HelseOmsorg21 (2014), den nasjonale strategien for en målrettet, helhetlig og koordinert innsats for FoU og innovasjon innen helse og omsorg, beskrives det en sannsynlig økning i livsstilsrelaterte sykdommer som kreft, hjerte- og karsykdommer, KOLS, diabetes, muskel-/skjelettsykdommer, rusmisbruk, psykisk sykdom og demens. Det viser et behov for et kunnskapsløft og et kunnskapsbasert helse- og omsorgssystem. Pasientens beste

må stå i sentrum ved prioritering av bruk av offentlige midler til helse- og omsorgsforskning og innovasjon. Helseforskningen vil derfor måtte være relevant, enten i et kortsiktig eller i et langsiktig perspektiv, men samtidig være av høy kvalitet. I motsetning til i sykehussektoren og spesialisthelsetjenesten, har primærhelsetjenesten tradisjonelt hatt lav forskningsaktivitet. Det er et mål å øke omfanget av og kvaliteten på forsknings- og innovasjonsarbeidet i primærhelsetjenesten og omsorgssektoren.

Utvalget mener at det er for lite forskning på og for lite kunnskap om drift, tjenesteutvikling og forvaltning i kommunesektoren. Kommunesektoren som helhet bør i større grad være gjenstand for forskning. Det er videre behov for å styrke utdanningskapasiteten og forbedre kvaliteten på de store profesjonsutdanningene, samt styrke forskningen slik at utdanningene kan bli enda mer kunnskapsbaserte. Det bør etableres tettere samarbeid mellom kommunesektoren, universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og helseforetak om forskning og innovasjon. Utvalget foreslår å etablere et eget forskningsprogram rettet mot innovasjon og omstilling i offentlig sektor, samt sette av en andel av kommunebudsjettet for kommune- og velferdsforskning.

Utvalget anbefaler å:

- Etablere et eget forskningsprogram for innovasjon og omstilling i offentlig sektor med spesielt fokus på kommunal virksomhet.
- Gi Forskningsrådet i oppdrag å utlyse flere tematiske forskningsprosjekter rettet mot kommunesektoren som forskningsarena.
- Sette av en andel av kommunebudsjettet for kommune- og velferdsforskning.
- Styrke Forskningsrådets ansvar for å forvalte programmer for forskning og innovasjon for å utvikle en mer kunnskapsbasert helse- og omsorgstjeneste i tråd med kommunenes behov.

Sektorprinsippet

Det er en stor kunnskapsproduksjon i Norge, men først og fremst i resten av verden, og store teknologiske endringer skjer svært raskt. En regjering har store behov når det gjelder forskning og innovasjon, og trenger god oversikt over samfunnets utviklingstrekk og nær kobling til kunnskapsutviklingen for å fatte beslutninger på et best mulig grunnlag.

Sektorprinsippet ligger til grunn for norsk statsforvaltning, men det er en fare for at dette kan hindre regjeringen i å ha godt nok grunnlag for langsiktige, strategiske beslutninger, særlig på tvers av departementer og sektorer. Mye tyder på at forskningssatsingen fra hvert enkelt departement i for stor grad blir preget av tradisjoner, kulturer eller tidligere budsjetter på feltet. Det er over tid dokumentert at det på noen sentrale samfunnsområder forskes for lite, eksempelvis justis- og beredskapssektoren og samferdselssektoren, parallelt med at områdene har fått stadig økte budsjetter. Utvalget stiller spørsmål ved om satsingene er kunnskapsbaserte og tilstrekkelig dokumenterte.

Forskningsrådet (NFR) har en sentral rolle som tilrettelegger og pådriver i det norske forskningssystemet. NFR skal bidra til et helhetlig forskningssystem som leverer forskning av høy kvalitet, og dekker spennet fra grunnforskning til anvendt utfordringsorientert forskning. I samarbeid med andre aktører skal Forskningsrådet bidra til innovasjon og omstilling i privat og offentlig sektor.

Utvalget mener at Forskningsrådet skal være en pådriver for å styrke norske forskningsmiljøers konkurransevne internasjonalt og fremme økt norsk deltakelse i internasjonalt forsknings-samarbeid. Det er sentralt at NFR kan bidra med gode analyser som grunnlag for utvikling av mer kunnskapsbasert forsknings- og innovasjons-politikk, og til en kunnskapsbasert politikk-utforming. Utvalget mener likevel at regjeringens behov for å styrke egen kompetanse i å bruke forskning og ny viten som grunnlag for sine beslutninger, vil forsterkes i årene som kommer. Utvalget mener det er viktig å skape en god helhet i kunnskapspolitikken og et bedre samarbeid mellom departementene innen forskning, utvikling og innovasjon. Det er nødvendig å sikre tverrfaglig forskning på tvers av viktige samfunnssektorer, og sikre at alle departementer har tilstrekkelig forsknings-innsats på alle sine områder. Det trengs tydeligere mandat og bedre koordinering og samhandling mellom departementene. Flere land har fagråd som jobber tett på regjeringen. Andre har spesialrådgivere på forskning eller teknologi tett på beslutningstagerne. Disse kan være organisert på Statsministerens kontor (SMK), eller som mer rådgivende organ av særlig kompetente personer. Utvalget mener det er naturlig med en tydeligere teknologisk rådgivningsfunksjon tilknyttet regjeringen som kan sikre at beslutninger, også knyttet til investeringer, blir bedre opplyst.

Utvalget anbefaler å:

- Gjeninnføre regjeringens forskningsutvalg, ledet av Statsministeren.
- Styrke NFR som leverandør og koordinator for landets helhetlige forskningsutvikling.
- Sette i verk en felles gjennomgang av den totale FoU/I-innsatsen til departementene.
- Vurdere å innføre en teknologisk rådgivningsfunksjon tilknyttet regjeringen/statsministeren.
- Synliggjøre FoU/I-andelen i alle budsjettene, og be alle departementer legge frem en FoU/I-strategi som skal vedtas av regjeringen.
- Stille krav om at det som hovedprinsipp skal følge forskning med større bevilgninger.

7. Relevans og arbeidslivskontakt

Universitetene og høyskolene skal sørge for at kandidatene har kunnskaper, ferdigheter og holdninger som er relevante for arbeidslivet og samfunnets behov. Studentene skal lære om samhandling med og ha respekt for andre yrkesgrupper. Et arbeidsliv i rask endring der stadig flere tar høyere utdanning tilsier et større behov for tett samarbeid mellom arbeidslivet og utdanningsinstitusjonene.

Det er utvalgets oppfatning at det er stor variasjon når det kommer til kontakt og samarbeid mellom arbeidslivet og UH-sektoren sett under ett. Studentenes arbeid bør i større grad ta utgangspunkt i reelle problemstillinger vi som samfunn har behov for forsknings- eller utviklingsarbeid på. Mange flere studenter bør skrive oppgaver i samarbeid med en bedrift, et firma eller i en offentlig eller privat organisasjon. Flere bør også få tilbud om praksisperioder, internships eller på andre måter få erfaringer i arbeidslivet i løpet av studietiden. UH-institusjonene bør bli flinkere til å knytte til seg fagfolk utenfra. Dette vil bidra til samfunnsutviklingen og gi utdanninger som oppleves som relevante.

Utvalget etterlyser konkrete tiltak for å bedre arbeidslivsrelevansen i alle studier, og mekanismer som kobler studietiden med arbeidslivet.

Utvalget mener UH-institusjonene skal forventes å utarbeide en strategi for å styrke samarbeidet med arbeidslivet.

Behov for bedre arbeidslivskontakt

Arbeidslivsrelevans er viktig for den enkelte student og for fremtidige arbeidsgivere. Utvalget vil fremheve at det til tross for en relativt lav arbeidsledighet blant akademikere, fortsatt er et behov for å øke arbeidslivsrelevansen under studiene. Ulike kandidatundersøkelser viser til gode resultater når det gjelder opplevd arbeidslivsrelevans, men mange studenter i Norge oppgir også at de er kritiske til hvor mye de lærer av yrkesrelevante ferdigheter i sin utdanning. Andelen som ikke er så fornøyd med hva de lærte av yrkesrelevante ferdigheter, har økt etter innføringen av Kvalitetsreformen i 2003.

Samarbeid mellom akademia og arbeidslivet er et konkurransefortrinn både fordi samarbeid er en kvalitet i seg selv, og fordi det vil styrke

Arbeidslivsrelevans

NIFUs kandidatundersøkelser viser at de fleste med mastergrad er i jobb et halvt år etter fullført utdanning, men utdanningens relevans for jobben varierer. Andelen «mistilpasning» (irrelevant arbeid, under-sysselsetting eller overutdannet) er generelt lav (6,8 %), og stabilt de siste ti årene.

Relevant arbeidserfaring før avsluttet utdanning øker sjansene for å få en relevant jobb etter fullført utdanning.

Arbeidslivsrelevans scorer blant de høyeste i NOKUTs Studiebarometer (4,3). Hele 88 prosent er fornøyd eller svært fornøyd med studiets evne til å virke arbeidslivsrelevant. Men studentene er mindre fornøyd med læringsutbytte (3,7) og praksis (3,6). Minst fornøyd med arbeidslivsrelevans er studentene på sosiologi, statsvitenskap og andre samfunnsfag samt enkelte fag innen humaniora.

studentenes posisjon når de skal ut i arbeidslivet og gi bedre forutsetninger for å mestre krevende og nye oppgaver. Utvalget mener det skal være et aktivt mål for alle UH-institusjoner å gjøre kandidatene best mulig forberedt på arbeidslivet, at kandidatene skal oppleve økt faglig motivasjon, og at studiet skal være relevant og nyttig for fremtidig yrkesvalg. Det vil trolig også gi økt gjennomstrømming og flere gjennomførte utdanninger.

Studentene må gjennom utdanningen lære tverrfaglighet og samhandling med andre yrkesgrupper de vil møte i arbeidslivet, også på tvers av yrkesgrupper og utdanningsnivå. Konkrete øvelser i å bruke teoretisk kunnskap i praktiske oppgaver vil fremme motivasjonen og økte kompetansen. Det er også viktig at studentene har grunnkunnskap om organiseringen av arbeidslivet innenfor sine utdanninger, samt kjennskap til ordninger for medvirkning og medbestemmelse. Også

kvalitetssikringssystemet omfatter «utdanningens relevans for arbeidslivet», jf. St.meld. nr. 44 (2008–2009) Utdanningslinja. Styrking av arbeidslivsrelevansen er en sterk og avgjørende kvalitetsindikator. Samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv kan bidra til å gi studentene en bedre og mer relevant utdanning.

Ekstern styrerepresentasjon ble lovpålagt for alle læresteder i 1995. Utvalget mener dette bidrar til å styrke arbeidslivskontakten i høyere utdanning. UH-institusjonene er pålagt å etablere Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA). Utvalget mener det er en styrke med tettere samarbeid om utvikling av utdanningstilbudene, og kan supplere allerede etablerte institusjonsallianser og nettverk.

Utvalget mener academia har et ansvar for å legge til rette for at ekstern kompetanse og erfaring brukes for å gjøre utdanningene bedre og mer relevante. Utvalget trekker frem II-er stillinger, muligheter for hospitering i arbeidslivet for vitenskapelig ansatte og andre måter å åpne opp og sikre bedre koblinger mellom academia og samfunns- og arbeidslivet. UH-institusjonene kan inngå langsiktige avtaler med lokalt arbeidsliv, drive utviklingsprosjekter eller utvikle hospiteringsordninger.

Utvalget mener at:

- Kunnskap om arbeidslivet får økt plass i innholdet i relevante utdanninger.
- Institusjonene bør styrke kandidatenes bevissthet om egen kompetanse tidlig i studieløpet, som evnen til å formidle, samarbeide, erverve og dra nytte av kunnskap, tenke selvstendig og kritisk.
- Studenter må lære å anvende sin kompetanse, og læres opp til omstilling og dialog gjennom varierte lærings- og undervisningsformer.
- Studenter bør i større grad skrive oppgaver som er relevante for arbeidslivet, gjerne med utgangspunkt i reelle problemstillinger, i samarbeid med samfunns- og arbeidslivet
- Ordninger med utplassering, praksis og internships underveis i studietiden bør brukes. Partene har særlig ansvar for å sikre at studentene ikke blir gratis arbeidskraft og har gode rettigheter.
- Hospitering av vitenskapelig ansatte fra UH-sektoren i arbeidslivet bør brukes
- Mer relevant deltidsarbeid kan engasjere studentene og øke sjansene for relevant arbeid etter utdanning. Må ikke gå på bekostning av tid brukt på faglig arbeid og engasjement i fagmiljøet.
- Felles seminarer og konferanser, bedriftsbesøk, ekskursjoner, bruk av utstyr i bedriftene samt mentorordninger er effektive måter å komme i kontakt med arbeidslivet på.
- Utdanningsinstitusjonene bør invitere samfunns- og arbeidslivet inn i utdanningene, for eksempel som gjesteforelesere, mentorer eller til presentasjoner av studentarbeid. Det vil redusere avstanden og gi studentene en mer direkte kjennskap til arbeidslivet.
- «Nærings-phd» og «Offentlig phd», der dyktige fagfolk i arbeidslivet kan få tilrettelagte karriereløp i samarbeid med academia bør brukes i større grad.
- Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA) bør styrkes for mer strategisk utvikling av institusjonene, tettere forhold til arbeidslivet og bidra til nettverksbygging.
- Bruke studentinkubatorer i samarbeid med relevante bransjer og virksomheter.

Praksis i utdanning

I fagområder med tradisjoner for praksis rapporterer kandidatene stor nytte av praksisperiodene. Det er viktig å styrke samarbeidet med arbeidslivet om å bedre kvaliteten på praksis. Utvalget mener at UH-institusjonene og arbeidslivet har et felles ansvar for å styrke samarbeidet mellom utdanning og yrkesfelt. Det vil bidra til FoU-arbeid og mer innovasjon i praksiser og metoder. Manglende yrkesorientering kan gjøre at studentene får et mer distansert forhold til arbeidslivet. Det er viktig å styrke praksis i høyere utdanning, også for utdanninger som tradisjonelt ikke har hatt innslag av praksis i utdanningsløpet. Profesjonene bør lære av hverandre, på tvers av disiplinene.

Praksis

De som har vært ute i en praksisperiode er svært fornøyde med erfaringen (71 %). Samtidig har rundt 50 % aldri vært ute i en praksisperiode i løpet av studiet, og 60 % av alle studentene i Norge ønsker mer praksis, i følge NOKUTs studiebarometer. Praksis er mest vanlig for studenter på profesjonsfag.

Praksis i disiplinlagene

Det er store forskjeller mellom ulike fag når det kommer til disiplinutdanningenes samarbeid med arbeidslivet. Rundt 30 prosent av kandidatene innen humaniora og samfunnsvitenskap på masternivå oppgir at de har hatt praksisopphold i arbeidslivet i studietiden, og studentene i de tradisjonelle disiplinlagene etterspør mer praksis i studietiden. Innenfor universitetsbaserte profesjonsutdanninger, som juss og teologi, samt økonomisk/administrative og teknisk-naturvitenskapelige utdanninger, er det enkelte innslag av praksis og utplassering i bedrifter og offentlige virksomheter. Utvalget mener arbeidslivsrelevansen og kontakten med samfunns- og arbeidslivet bør styrkes i disiplinlagene.

Praksis i profesjonslagene

God profesjonsutøvelse krever forståelse av kunnskapsgrunnlaget og utviklingen i fagfeltet. Studentene må kunne tilegne seg og forholde seg kritisk til kunnskap, være i stand til å skille ut det som er relevant og implementere dette i sitt arbeid. For eksempel krever økt brukermedvirkning i helsesektoren at profesjonsutøvere både forstår og kan formidle til pasienten hvordan kunnskap etableres, etterprøves og utvikles. Innfasing av ny teknologi krever også at nytteverdi kan forklares, så vel som vurderes, dokumenteres og optimaliseres. Profesjonsutøveren har et ansvar for å ta del i og drive den faglige utviklingen videre. Høyere utdanning må ha betydelig fokus mot å utdanne selvstendige, reflekterte profesjonsutøvere som kan og vil utvikle profesjonene videre.

Praksissamarbeid gir muligheter for å utveksle erfaringer og kompetanse, og bidrar til en mer kunnskapsdrevet praksis i arbeidslivet. Samarbeidet fører også til tettere integrasjon mellom de ulike kunnskapsformene i profesjons-

Eksempler på praksisformer i disiplinutdanninger:

- UiA har i flere år hatt en ordning der studentene på bachelorstudiet i økonomi og administrasjon kan være utplassert i en bedrift i ett semester som en del av studiet.
- UiO har prosjektforum på mastergraden Organisasjon, ledelse og arbeid, der studenter går inn i bedrifter/organisasjoner og løser et mandat eller en konkret problemstilling.
- Høgskulen i Volda har ved Avdeling for samfunnsfag tilrettelagt sine masterutdanninger for at deltidsstudenter i arbeid kan bruke egne arbeidslivserfaringer i undervisning og oppgaver.
- NTNU har Ekspert i team (EIT), et yrkesforberedende emne der studentene tilegner seg samarbeidskompetanse og anvender sin fagkunnskap i et tverrfaglig prosjektarbeid.
- NTNU har Humanister i praksis (HIP), om bruk av humanistisk fagkompetanse i arbeidslivet. Emnet er en treningsarena for å anvende kompetansen på aktuelle problemstillinger.

utdanningene, og mellom UH-sektoren og praksisfeltet. Praksissamarbeid skal bidra til at profesjonsutdanningene skal bli så gode som mulig. Det bør knyttes både flere «goder» til praksisplasser som tar imot studenter, og krav til veiledningskompetanse.

Profesjonene for helse- og sosialfag må stimuleres til mer praksisnær forskning og fagutvikling som bidrar til bedre undervisning og en styrking av fagmiljøene. Utviklingsarbeid og praksisrettet forskning bør i større grad verdsettes og krediteres. Arbeidslivet bør ta mer ansvar for læring ved å tilrettelegge bedre for nyansatte og opprette veiledningsordninger og fadder- eller



Foto: Colourbox.com

mentorordninger. Prosjekter som oppretter og viderefører forpliktende samarbeid mellom arbeidslivet, academia og brukerne, er viktige, for eksempel «Det nye barnevernet», «HUSK» og «undervisningssykehjem».

I fremtidens lærerutdanning er det mer sentralt med god kobling mellom UH-sektoren og skoleverket. Utvalget understreker at studentene må få jevnlige praksiserfaringer for å sikre en lærerutdanning som både er oppdatert på situasjonen i norske klasserom, og på best mulig måte forbereder lærerstudentene på det å undervise i skolen. En grunnleggende forutsetning for å lykkes med økte faglige ambisjoner er å styrke lærerutdanningen når det gjelder pedagogikk, koblingen mellom praksisfeltet og

lærerutdanningsinstitusjonene og refleksjon om yrkesutøvelse og lærerarbeid i skolen.

I de store profesjonsutdanningene er praksisperioder et krav, og en viktig del av kvalifiseringen til yrkesrollen som kandidatene skal inn i når de er ferdig med utdanningen. Utvalget vil peke på at institusjonene i større grad må stimulere til at ansatte i UH-sektoren hospiterer ute i praksis, og at FoU-tid også brukes på dette. Det bør stimuleres til at ansatte i praksisfeltet underviser og hospiterer på universiteter og høyskoler. Dette kan bidra til både at vi kan lære av hverandre, redusere yrkeslivssjokk og frafall tidlig i arbeidslivet og styrke arbeidslivsrelevansen i studiene.

8. Mangfold og likestilling i utdanning

Utvalget mener det er et mål at befolkningen med høyere utdanning skal gjenspeile den generelle befolkningen i landet. Det er viktig at et bredt mangfold er representert i academia, både blant de som tar utdanning og de som underviser og/eller forsker. Utvalget mener at Norge skal ha som mål å ligge i verdenstoppen når det kommer til inkludering og likestilling i utdanning og forskning.

En aktiv mangfolds- og likestillingspolitikk

Arbeiderpartiet vil lede an i arbeidet for å få reell likestilling gjennom endring av lover og i organisering av arbeids- og samfunnsliv, men også gjennom debatt, informasjon og holdnings-skapende arbeid. Vi vil bruke kvoteringsregler når det er nødvendig for bedre likestilling.

Likestilling i utdanning handler om langt mer enn kjønn og forholdet mellom kvinner og menn, og utvalget vil fremheve farene ved å anlegge et for snevert likestillingsbegrep. Det er et tankekors at regjeringens siste likestillingsmelding handler om «likestilling mellom kvinner og menn». Utvalget mener begrepene «likestilling og mangfold» representerer mer aktive målsetninger.

Det er viktig med god kjønnsbalanse i studier og profesjoner også ut fra større samfunnshensyn. Blant annet bør alle barn møte voksenpersoner av flere kjønn i barnehage og skole, og det er behov for eksempelvis leger og psykologer av flere kjønn. Det er ulike rekrutteringsutfordringer i ulike utdanninger; eksempelvis kan høyt karakterkrav til psykologistudiet føre til at færre gutter kommer inn, mens det i andre utdanninger – som sykepleieutdanningen – er andre faktorer som spiller inn. Det innebærer at vi i tillegg til økonomiske og formelle rettigheter, også må se på hvilke dypere strukturer som påvirker utdanningsvalg, yrkesmessige prioriteringer og studiemestring i utdanningsløpet.

Utvalget vil understreke institusjonenes eget ansvar for å kartlegge likestillings- og mangfoldssituasjonen i sine studier som grunnlag for å finne tilpassede tiltak. Utvalget vil fremheve at institusjonene har en sentral oppgave i å legge til rette for at studentene får reflektere rundt spørsmål som mangfold, kjønns-sammensetning, lønnsdannelse og status innenfor sine fag og spesialiseringer.

På verdenstoppen i likestilling

Gode politiske grep over flere år har gitt resultater – spesielt på deltakelse i utdanningssystemet. Over 55 % av de med høyere utdanning i 2014 var kvinner. Samtidig er utdanningsvalgene tradisjonelle, og det kjønnsdelte arbeidsmarkedet starter i utdanningssystemet. Gutter dominerer statistikken over frafallet i videregående skole, og er stabilt underrepresentert blant søkere til høyere utdanning. Få menn utdanner seg innen de store helse- og omsorgsyrkene og innen pedagogiske fag og lærerutdanning, og få kvinner innen teknologiske fag og matematisk- naturvitenskapelige fag.

Norge har utfordringer i å lage utdanningsløp der alle kan lykkes og ha reelt like muligheter for å velge utdanning og arbeid. I Europa har flere land innført nasjonale strategier for å sikre bred rekruttering til høyere utdanning. Utvalget mener også Norge må utarbeide en nasjonal rekrutteringsstrategi for å motvirke kjønnsulikheter i utdanningsløpet og academia.

Det er tydelig at flere utdanninger fremdeles bærer preg av at studentene velger kjønns-tradisjonelt. Utvalget mener at institusjonene skal kunne benytte et bredt spekter av tiltak for å bedre mangfoldet og kjønnsbalansen i sine studier. Utvalget mener også at kjønns-poeng kan benyttes, i kortere tidsrom, som ett av flere tiltak for å bedre kjønnsbalansen på studier. Utvalget vil fremheve at slike tiltak skal evalueres kontinuerlig og at informasjonen om effekten skal fremlegges for institusjonenes styrer.

Utvalget vil peke på at det er viktig at studenter i academia møter gode rollemodeller, og mener det er et poeng i seg selv at institusjonene skal tilstrebe en fordeling av ansatte som speiler samfunnet. Norge skal ha som overordnet mål å jobbe mot et academia som motvirker reproduksjon av og økning i sosiale forskjeller, og fremmer likhet og mangfold. Rådgivning må vektlegges og bidra til at alle kjønn i økt grad velger utradisjonelle utdanninger.

Utvalget vil innføre sterkere virkemidler og tydeliggjøre lovverket når det kommer til diskriminering og trakassering i studiene, og kreve at institusjonene har gode rutiner for håndtering

og forebygging av mobbing, diskriminering og trakassering av studenter og ansatte. Strategien skal også inneholde aktuelle virkemidler for å oppnå målsettingene om et mer likestilt akademia som speiler samfunnet.

Tiltak for et mer mangfoldig og likestilt akademia

Utvalget mener at bredere og mer representativ rekruttering til høyere utdanning skal sikres gjennom virkemidler for rekruttering, opptak og sammensetning i utdanningssystemet som helhet.

Utvalget anbefaler å:

- Innføre tilleggspoeng for søkere av det underrepresenterte kjønn på opptak til studier som har kritisk ubalanse. Utvalget anbefaler en norm for kritisk ubalanse på 20 %.
- Styrke rådgivningen i forkant av studievalg, for å sikre oppdatert informasjon om faglige krav i studiet og arbeidsmuligheter i ettertid.
- Ha et spesielt fokus på rekruttering i de delene av befolkningen som er lavt representert i dagens akademia, gjennom en strategi for tilgang og rekruttering til høyere utdanning.
- Sikre at alle studenter skal oppleve et inkluderende læringsmiljø, og få god rådgivning, oppfølging og tilrettelegging gjennom hele studieløpet.
- Gi studenttillitsvalgte opplæring i lov- og avtaleverk som omhandler diskriminering og trakassering, samt aktuelle mangfolds- og likestillingsutfordringer i utdanningene.

- Sikre at alle utdanningsinstitusjonene ivaretar studentenes rettigheter gjennom gode rutiner for kvalitetsarbeid, inkludert et velfungerende kvalitetssikringssystem ved alle institusjoner.
- Jobbe for en bredere rekruttering gjennom målrettede profileringskampanjer, spesielt for å motarbeide skeivrekuttering til yrker med store homogene miljøer.

Utvalget mener følgende tiltak skal prioriteres av institusjonene og gjelder for studenter så vel som for ansatte ved norske universiteter og høyskoler:

- Kreve at høyere utdanning er universelt utformet, og at tjenester og infrastruktur er lagt til rette for at alle skal ha tilgang.
- Sikre at studenter og ansatte opplever trygghet og respekt for sin faglige, kulturelle og sosiale bakgrunn. Verken studenter eller ansatte skal diskrimineres på grunnlag av bakgrunn.
- Forvente og legge til rette for et mangfold innenfor både religion og kultur i akademia som gjenspeiler samfunnet for øvrig.
- Kreve at arbeidet for bedre likestilling og mangfold i akademia følges opp i styringsdialogen mellom departementet og utdanningsinstitusjonene.
- Sikre at ansettelsesutvalg er representative når det kommer til likestillings- og mangfoldsfaktorer. Alle ansettelsesutvalg skal ha student- og ansatteinvolvering.



Karriere- og personalpolitikk

Det finnes i hovedsak tre vitenskapelige karriereveier: Forskerstillinger, undervisningsstillinger og kombinerte stillinger. Utvalget vil fremheve at ikke alle vitenskapelige ansatte i academia skal måtte ha som mål å bli professorer eller være internasjonalt ledende – vi trenger karriereveier som legger til rette for karriereutvikling og som understøtter hele samfunnsoppdraget til institusjonene. Utvalget mener oppgavene ved universitetene og høyskolene innen forskning, utdanning og formidling tilsier at det er behov for alle de tre vitenskapelige karriereløpene, og at disse må styrkes og videreutvikles.

28,5 prosent av de vitenskapelige ansatte går av med pensjon innen ti år, viser tall NIFU har utarbeidet på oppdrag fra Forskerforbundet. Mer enn 3 500 forskere og undervisere vil bli pensjonister det neste tiåret, parallelt med økt forskningsinnsats og at flere skal utdannes og tilbys etter- og videreutdanning.

Hovedregelen i norsk arbeidsliv er fast tilsetning. Det gir trygghet og forutsigbarhet for arbeidstakerne og bedre grunnlag for faglig videreutvikling. En forutsetning for å skape verdensledende fagmiljøer er å rekruttere og beholde fremragende fagfolk. I forskning og høyere utdanning er 40 år gjennomsnittsalderen for fast tilsetning. Det er en politisk målsetting å redusere midlertidigheten.

Utvalget vil ha et academia hvor midlertidigheten er nede på nivå med øvrig arbeidsliv, og hvor de faste jobbene er mest mulig likt fordelt mellom kjønnene. Derfor er det viktig at man ser på hvilke tiltak som kan iverksettes for å sikre dette, og at temaet er oppe til stadig diskusjon i og mellom utdanningsinstitusjonene og myndighetene. Utvalget etterspør også en tydeligere plan for det personalpolitiske arbeidet og en mer systematisk oppfølging av Kunnskapsdepartementet.

Rammevilkår for vitenskapelig arbeid

Utvalget vil trekke frem at det er noen særlige utfordringer for vitenskapelige stillinger:

- Høy aldersavgang: Høy aldersavgang i kombinasjon med stor studenttilstrømming og ambisjon om fortsatt økt forskningsinnsats tilsier at rekruttering til utdannings-

og forskningssektoren vil være en hovedutfordring fremover.

- Midlertidige stillinger: De fleste vitenskapelig ansatte har en fast stilling, men nesten hver femte er ansatt i en midlertidig stilling. Vitenskapelige karriereløp må også bygges slik at man sikrer jobbtrygghet innenfor rammen av fast tilsetning. Det er et viktig mål å redusere bruken av midlertidige tilsetninger innen forskning og høyere utdanning.
- Behov for karriereplaner: Karriereoppfølging må starte tidlig og institusjonene bør etablere ordninger med individuelle karriereplaner. Det er i tråd med EUs Charter & Code, der det heter at: «Arbeidsgiver skal utarbeide en spesifikk karriereutviklingsstrategi for alle forskere på alle stadier uavhengig av kontraktsmessig situasjon».
- Tid til FoU: Det er godt dokumentert at vitenskapelig ansatte ofte arbeider utover grensene i arbeidsmiljøloven, og særlig FoU-tid skyves utenfor ordinær arbeidstid som følge av andre oppgaver. Det kan gjøre at videre karriereutvikling kan avgjøres av hvor mye fritid den enkelte kan investere. Utvalget mener det er et overordnet poeng å legge mer til rette for karriereløp som gjør det mulig å kombinere akademisk arbeid med vanlig familieliv og fritid.

Midlertidighet i academia

Alle kunnskapsarbeidere i UH-sektoren – enten de arbeider i vitenskapelige, tekniske eller administrative stillinger – skal ha jobbtrygghet og karriereutviklingsmuligheter. Andelen midlertidig ansatte er betydelig høyere i den statlige UH-sektoren enn i arbeidslivet for øvrig, også når rekrutteringsstillinger holdes utenfor: I arbeidslivet er det 7,9 % midlertidige, men i UH-sektoren var over 16 % i 2015. Det er høyest midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger. Midlertidigheten i academia er dobbelt så høy som i arbeidslivet generelt.

Utvalget understreker at disse tallene gjelder midlertidighet i ordinære stillinger, ikke utdanningsstillinger som stipendiat, post-doc eller årsmål. Ofte dreier de seg om kortvarige engasjementer

med dårligere arbeids- og lønnsbetingelser enn fast ansatte. Deler av midlertidigheten skyldes også økningen i eksternt finansiert virksomhet. En annen årsak er at UH-sektoren reguleres av Tjenestemannsloven som gir videre adgang til midlertidig tilsetning enn Arbeidsmiljøloven, som for eksempel gjelder ved de fleste forskningsinstitutter. Tjenestemannslovutvalget anbefalte en harmonisering av lovverket på flere punkter, og at vilkår for midlertidig ansettelse følger direkte av lov, ikke forskrift. Når det gjelder stillinger som skal være tidsavgrenset fordi de er del av et kvalifiseringsløp, er det avgjørende at de ansatte får gode muligheter til faglig utvikling.

Å redusere bruken av midlertidighet i akademia er også viktig for å styrke likestillingen i sektoren, for å unngå å miste talenter til andre sektorer og ivareta den akademiske friheten for vitenskapelig arbeid.

Utvalget mener følgende målsetninger bør settes:

- Universitets- og høyskolesektoren skal være en attraktiv og trygg arbeidsplass
- Fast ansettelse skal være hovedregelen i både privat og offentlig sektor
- Antall midlertidige tilsetninger i ordinære stillinger må reduseres vesentlig

Utvalget anbefaler å:

- Endre bestemmelsene om midlertidig ansettelse i Tjenestemannsloven i tråd med anbefalinger fra Tjenestemannslovutvalget, videreføre hovedregelen om at arbeidstakere skal ansettes fast.
- Praksis og oppfølging ved lærestedene må følges nøye opp med sikte på å hindre at midlertidighet misbrukes.
- Rekrutteringsstillinger må sikres arbeidsbetingelser som ivaretar formålet med stillingen; utdanning og kvalifisering.
- Prøveordningen med innstegsstillinger skal evalueres, blant annet fra et likestillingsperspektiv.
- UH-institusjonene må utarbeide rekrutteringsplaner og -strategier som ivaretar fremtidige kompetansebehov.

Personalpolitikk i akademia

Tall fra Forskerforbundet viser at i 2014 var 25,3 prosent av kvinnelige forskere ved landets universiteter midlertidig ansatt, mot 17,6 prosent blant menn. På høyskolene er forskjellene litt mindre, men kvinner er fortsatt overrepresentert i midlertidige stillinger. Kvinner velger oftere enn menn bort en videre akademisk karriere, og det er store utfordringer når det kommer til kvinnelige professorer og rekruttering til vitenskapelige stillinger. Utvalget mener det er et politisk ansvar å sørge for en offensiv og ambisiøs likestillingspolitikk, i tråd med målsettingene for resten av UH-sektoren.

Arbeidet mot midlertidighet handler om likestilling og mangfold, men også om vitenskapelig kvalitet og rekruttering av de skarpeste hodene. Utvalget mener vi trenger en tydeligere karrierepolitikk for å møte utfordringer med stor grad av midlertidige stillinger og for lite likestilling. Både forsknings- og undervisningsstillinger i akademia må legges til rette slik at det er enkelt for kvinner og menn å kombinere arbeid og omsorg for barn. Hvordan ansettelsesprosessene foregår og hva som vektlegges i opprykksprosesser har også betydning i et likestillingsperspektiv. Institusjonene har et personalpolitisk ansvar i å legge til rette for mobilitet og internasjonalisering, i tråd med faglige prioriteringer.

Utvalget anbefaler at:

- Kunnskapsdepartementet og utdanningsinstitusjonene sammen skal sette måltall for å oppnå kjønnsbalanse i vitenskapelige toppstillinger og faglige lederstillinger.
- Kunnskapsdepartementet skal følge med på at ansettelsesutvalgene ved UH-institusjonene er representative, og at ansettelsesprosessene er åpne og inkluderende.
- Universiteter og høyskoler skal være attraktive arbeidsplasser, blant annet ved å gjennomgå bruken av midlertidige ansettelser og sikre gode arbeidsvilkår.
- Ledere på alle nivå ved UH-institusjonene gis opplæring i lov- og avtaleverk som omhandler diskriminering og trakassering.

Mobilitet og internasjonalisering

Utvalget mener institusjonene har et personalpolitisk ansvar i å legge til rette for internasjonalisering og mobilitet for de ansatte, i tråd med nasjonale og faglige prioriteringer. Et godt internasjonalt fagmiljø med faglige nettverk på tvers av landegrensene betinger at fagmiljøene aktivt arbeider med å rekruttere fagfolk som deltar på den globale kunnskaps- og forskningsarenaen. Institusjonene må gode støttefunksjoner for søknadsprosesser, slik at dette ikke tar unødige tid og ressurser fra fagmiljøene. Utvalget mener internasjonal erfaring og nettverk bør gi uttelling ved tilsetting i akademien.

Utvalget mener at:

- Departementet bør legge frem en langsiktig strategi for forskerutveksling, og det bør utvikles institusjonelle ordninger som gjør det mer meritterende å dra på forskerutveksling.
- Utvalget mener det er institusjonenes ansvar å sikre gode rammefaktorer og kompetansemiljøer på søknadsskriving og administrasjon for å avhjelpe forskerne.
- Legge til rette for økt kunnskapsutveksling gjennom mer effektiv saksbehandling for godkjenning av nøkkelkompetanse.
- Gi rett til å søke et utenlandsstipend på minimum 6 mnd. for alle stipendiater og postdoc. Vurdere å knytte beløpet til satsene Norges forskningsråd opererer med.
- Internasjonal erfaring skal vektlegges ved tilsettinger i undervisnings- og forskerstillinger.

Karriereveier i akademien

Spørsmålet om karriereveier aktualiseres ved de gjennomførte og planlagte fusjonene i UH-sektoren. De fusjonerte institusjonene vil ha bredere studieportefølje, har fått mer omfattende samfunnsansvar, og vil oftere stå overfor valget om stillinger skal besettes av førstelektor/dosent eller førsteamanuensis/professor. Utvalget ønsker et spesielt fokus på utdanning og pedagogisk utviklingskompetanse og mener UH-sektoren må sikre gode, tydelige karriereveier også her.

Alle stillingene i karriereløpet har samme krav om praktisk-pedagogisk basiskompetanse på grunnlag av utdanning eller undervisning og veiledning. I førstelektorstillingen skal spesielle kvalifikasjoner innenfor undervisning eller annen pedagogisk virksomhet tillegges stor vekt, og for dosentstillingen

stilles krav om dokumentert omfattende pedagogisk utviklingsarbeid og annen pedagogisk virksomhet av høy kvalitet. Stilling som førsteamanuensis og professor forutsetter normalt doktorgrad.

Mange institusjoner har ansvar for å tilby yrkesrettede profesjonsstudier på bachelor- og masternivå. Utvikling av yrkeskunnskap foregår i et samspill mellom teoretiske studier, ferdighetstrening og praktiske erfaringer. Det er viktig at disse studiene har fagmiljøer som driver pedagogisk utviklingsarbeid, har nærhet til yrkesfeltet og bidrar til å utvikle yrkesidentiteten. Førstelektorer/ dosenter har erfaring og kompetanse som er spesielt verdifull innen disse studiene. Bredden i studieportefølje og utvidet samfunnsansvar må gjenspeiles i sammensetningen av den faglige staben.

Utvalget anbefaler at to karriereløp i akademien videreføres. Det er institusjonenes ansvar å forvalte FoU-ressursen godt. Dette betyr for eksempel at institusjonene ikke må følge en statisk lik fordeling mellom utdannings- og FoU-arbeid. Dette må institusjonene tilpasse over tid, og sikre gode og forutsigbare løp for begge karriereveiene. Lektorene bør ha forutsigbare karriereløp med klare kriterier for merittering frem til førstelektor og videre til dosent, og institusjonene kan tilby strukturerte førstelektorprogram. I tillegg til ordinære undervisningsoppgaver og administrativt arbeid, kan en betydelig del av arbeidstiden være avsatt til praksisrettet forskning, til å holde seg faglig oppdatert og til å drive pedagogisk utviklingsarbeid. Utvalget legger til grunn at likeverdige oppgaver danner grunnlag for kvalifisering til og merittering i faglige stillinger.

Utvalget mener at:

- Ordningen med stillinger som førstelektor/dosent opprettholdes og sikres utviklingsmuligheter.
- Førstelektorer og dosenter bør få samme mulighet til sammenhengende tid til forskning- og utviklingsarbeid som andre i vitenskapelige stillinger.
- Det tilrettelegges for rekruttering og kvalifisering av dyktige fagfolk fra arbeidslivet.
- UH-institusjonene bør prioritere FoU-ressursene best mulig blant de vitenskapelige ansatte.



Arbeiderpartiet.no